
3. TEISINĖ ATSAKOMYBĖ

Apie konstitucinę atsakomybę žr. 4. Valstybė ir jos institucijos, 4.4. Valdžios atsakomybė visuomenei. Konstitucinė aukščiausiųjų valstybės pareigūnų atsakomybė.

3.1. BENDROSIOS NUOSTATOS

Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis

Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas

<...> valstybės ir jos institucijų pareiga yra užkirsti kelią nusikaltimams. Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis gali būti tik viena iš priemonių, kai reikia išaiškinti asmens rengiamą ar jau pradėtą daryti nusikaltimą. Valstybės valdžios institucijos negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kursyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti.

<...>

Pažymėtina, kad modeliu gali būti tik „prisijungiama“ prie tęstinių ar trunkamųjų nusikaltimų, taip pat kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų. Ši nusikalstama veika tęsiasi be operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių pastangų. Jie tik imituoja rengiamo ar daromo nusikaltimo veiksmus. Modeliu negali būti kurstomas ar provokuojamas naujo nusikaltimo darymas, negali būti kurstoma padaryti nusikalstamą veiką, kurią asmuo tik rengė ir tokius veiksmus nutraukė. <...> Įstatyme nustatytų modelio taikymo ribų nepaisymas, nusikaltimo provokavimas ar kitoks piktnaudžiavimas modeliu daro jį neteisėtu. Šių aplinkybių tyrimas ir vertinimas – teismo nagrinėjimo dalykas.

<...>

Atlikdami nusikaltimo požymių turinčius veiksmus operatyvinės veiklos slaptieji dalyviai negali naudoti fizinės ar psichinės prievartos prieš įtariamus nusikaltimų darymu asmenis, daryti jiems kitokio aktyvaus spaudimo, jų kurstyti, provokuoti padaryti nusikaltimą. <...>

Modelis yra atliekamas slapta, t. y. nežinant asmeniui, kuriam jis taikomas, nes priešingu atveju jis būtų neveiksmingas. Asmenys, kurių atžvilgiu yra atliekami nusikaltimo požymių turintys, tačiau teisėti veiksmai, realią galimybę skusti jiems atrodančius nepagrįstus ir neteisėtus operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių veiksmus įgyja tik tuomet, kai sužino apie jiems taikomą modelį, tačiau tai pateisinama. <...>

<...>

<...> Respublikos Prezidento atžvilgiu negali būti taikomos jokios operatyvinės veiklos formos, taip pat ir nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis.

<...>

Seimo nario imuniteto apimtis yra siauresnė negu Respublikos Prezidento: esant Seimo sutikimui, Seimo narys gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Todėl Konstitucijos nuostatomis nėra draudžiamas toks teisinis reguliavimas, kuriuo nustatyta, jog taikyti modelį ir kitas operatyvinės veiklos formas Seimo nario atžvilgiu gali būti leidžiama taip pat, kaip ir kitiems asmenims.

Įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės (Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalį įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės. Lietuvos Respublikos įstatymai, uždraudžiantys tam tikras veikas ir nustatantys atsakomybę už jų padarymą, visuomenei yra prieinami ir žinomi. Visi įstatymai ir teisės aktai oficialiai skelbiami valstybės laikraštyje „Valstybės žinios“. Todėl preziumuojama, jog kiekvienas asmuo, pažeisdamas įstatymuose nustatytus draudimus, supranta, kad tai sukels atitinkamą valstybės teisėsaugos institucijų reakciją, suvokia, kad už padarytą nusikaltimą valstybės jam taikomos priemonės bus griežtos, jomis bus koreguojamas, trukdomas ar stabdomas jo neteisėtas elgesys.

Draudimas versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius (Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 31 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, draudžianti versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. Baudžiamuosiuose įstatymuose yra nustatytos normos, leidžiančios liudytojui šiuo pagrindu atsisakyti duoti parodymus. Tačiau jeigu šie asmenys, žinodami turį teisę atsisakyti duoti parodymus, sutiko juos duoti kaip liudytojai ar nukentėjusieji, bet vėliau tyčia davė melagingus parodymus, jie taip pat gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumas

Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas

Įstatymų leidėjas, nustatydamas administracinę atsakomybę už teisės pažeidimus, privalo laikytis Konstitucijoje įtvirtintų principų. Visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniu teisinės valstybės principu, kuris suponuoja ir nustatytos teisinės atsakomybės proporcingumą.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi asmens varžyti akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia ir tai, „kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Šie principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas).

Taigi įstatymu nustatant atsakomybę, taip pat jos įgyvendinimą, turi būti išlaikoma teisinga pusiausvyra tarp visuomenės ir asmens interesų, kad būtų išvengta nepagrįsto asmens teisių ribojimo. Remiantis šiuo principu įstatymais asmens teisės gali būti apribotos tik tiek, kiek yra būtina viešiesiems interesams ginti, tarp pasirinktų priemonių ir siekiamo teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo privalo būti protingas santykis. Šiam tikslui pasiekti gali būti nustatytos tokios priemonės, kurios būtų pakankamos ir ribotų asmens teises ne daugiau negu būtina.

Bausmės turi būti tokios, kad teismas galėtų vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 109 straipsnį teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (1 dalis), teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi (2 dalis), teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo (3 dalis). Todėl baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės ir jų sistema turi būti tokios, kad teismas, skirdamas bausmes, galėtų vykdyti teisingumą.

Pagal Konstituciją baudžiamajame įstatyme negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo (bausių ar jų dydžių), kad teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir taikydamas baudžiamąjį įstatymą, negalėtų individualizuoti bausmės, skiriamos konkrečiam asmeniui už konkrečią nusikalstamą veiką.

Įstatymų leidėjas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus nustatyti bausmes už nusikalstamas veikas ir šių bausmių dydžius, turi pareigą nustatyti bausmių už tam tikras nusikalstamas veikas aukštutinės ribas. Baudžiamajame įstatyme nenustačius bausmės, skiriamos už konkrečią nusikalstamą veiką, aukštutinės ribos, būtų sudarytos prielaidos skirti ir taikyti nepagrįstai dideles bausmes ir šitaip pažeisti žmogaus teises ir laisves. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas taip pat gali nustatyti bausmių už tam tikras nusikalstamas veikas žemutinės ribas.

Įvardydamas tam tikras veikas kaip nusikalstamas ir nustatydamas bausmių už šias veikas aukštutinės ir žemutinės ribas, įstatymų leidėjas gali naudoti įvairius minėtų bausmių dydžių įtvirtinimo būdus, taip pat ir tokį, kai žemutinė ir aukštutinė bausmės riba nurodoma baudžiamojo įstatymo normos, nustatančios atsakomybę už tam tikros nusikalstamos veikos padarymą, sankcijoje.

Įstatymų leidėjas, pasirinkęs tokį sankcijos už nusikalstamą veiką padarymą konstravimo būdą, kai pačiame atsakomybę už nurodytą nusikalstamą veiką nustatančiame straipsnyje yra nustatyta tokia minimali laisvės atėmimo bausmė, kuri yra griežta, kartu turi įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teismas, skirdamas bausmę už šią nusikalstamą veiką, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas baudžiamąją atsakomybę lengvinančias bylos aplinkybes, taip pat ir į tas, kurios nėra *expressis verbis* nurodytos įstatyme, ir paskirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę.

<...>

Pažymėtina, kad konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga; baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę. Neteisingos bausmės paskyrimas reikštų, kad yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis bei konstitucinis teisinės valstybės principas.

Švelnesnės bausmės skyrimas

Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, baudžiamajame įstatyme tam tikras veikas įvardydamas kaip nusikalstamas ir nustatydamas bausmes už jas bei šių bausmių žemutinę ribą, turi įgaliojimus nustatyti ir pagrindus, kuriems esant gali būti skiriama švelnesnė negu įstatymo numatyta bausmė.

<...>

<...> įstatymų leidėjas, pasirinkęs tokį sankcijos už nusikalstamą veiką padarymą konstravimo būdą, kai pačiame atsakomybę už nurodytą nusikalstamą veiką nustatančiame straipsnyje yra nustatyta tokia minimali laisvės atėmimo bausmė, kuri yra griežta, kartu turi įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teismas, skirdamas bausmę už šią nusikalstamą veiką, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas baudžiamąją atsakomybę lengvinančias bylos aplinkybes, taip pat ir į tas, kurios nėra *expressis verbis* nurodytos įstatyme, ir paskirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę.

<...> Konstitucijoje yra įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės, kitos konstitucinės vertybės ir jos turi būti saugomos ir ginamos, <...> viena iš žmogaus teisių ir laisvių, kitų konstitucinių vertybių apsaugos ir gynimo priemonių yra baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas. Todėl švelnesnės negu įstatymo numatyta bausmės skyrimas yra ne taisyklė, bet išimtis – švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę teismas gali skirti tik esant ypatingoms atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms, į kurias neatsižvelgus įstatyme nustatyta bausmė, jeigu ji būtų paskirta, būtų akivaizdžiai neteisinga. Teismas turi pareigą švelnesnės negu įstatymo numatyta bausmės skyrimo institutą taikyti itin atidžiai ir atsargiai, kad nebūtų pažeisti nukentėjusio asmens, visuomenės ir valstybės interesai. Kiekvienu konkrečiu atveju teismo sprendimas skirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę turi būti motyvuotas. Nepagrįstai ir (arba) nemotyvuotai paskyrus švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę teisingumas nebūtų įvykdytas. Tai prieštarautų teisingumui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Nekaltumo prezumpcija (Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.“

Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija yra viena svarbiausių teisingumo vykdymo demokratinėje teisinėje valstybėje garantijų. Tai pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, svarbi žmogaus teisių ir laisvių garantija. Asmuo laikomas nepadariusiu nusikaltimo, kol jo kaltumas nebus įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Nekaltumo prezumpcija neatskiriamai siejasi su kitų žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių, gerbimu ir apsauga. Ypač svarbu, kad nekaltumo prezumpcijos laikytųsi valstybės institucijos ir pareigūnai. Pažymėtina, kad viešieji asmenys, kol asmens kaltumas padarius nusikaltimą nebus įstatymo nustatyta tvarka įrodytas ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, apskritai turi susilaikyti nuo asmens įvardijimo kaip nusikaltėlio. Priešingu atveju galėtų būti pažeisti žmogaus orumas ir garbė, galėtų būti pakenkta asmens teisėms ir laisvėms.

Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nekaltumo prezumpcijos negalima aiškinti vien lingvistiškai, kaip susijusios vien su teisingumo vykdymu baudžiamųjų bylų procese. Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, ją vertinant kitų Konstitucijos nuostatų kontekste, turi ir platesnį turinį, ji negali būti siejama vien su baudžiamaisiais teisiniais santykiais.

Nusikaltimai; valstybės priedermė užtikrinti veiksmingą apsaugą nuo nusikalstamų kėsinimųsi

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

Nusikaltimai – tai teisės pažeidimai, kuriais itin šurkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės. Valstybės, kaip visos

visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą, todėl vykdydama savo funkcijas ir veikdama visos visuomenės interesais valstybė turi priedermę užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių, kitų Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių, kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės veiksmingą apsaugą *inter alia* nuo nusikalstamų kėsinimųsi.

Konstitucijoje įtvirtintas neigiamas požiūris į nusikaltimus kaip į socialinį blogį atsispindi įvairiuose Konstitucijos straipsniuose, *inter alia* tuose, kuriuose tiesiogiai vartojamos „nusikaltimo“, „nusikalstamų veiksmų“, „nusikaltėlio“ sąvokos. Antai pagal Konstitucijos 24 straipsnio 2 dalį be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip *inter alia* įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia sulaikyti nusikaltėlį; pagal Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalį laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstyimu, šmeižtu ir dezinformacija; pagal Konstitucijos 27 straipsnį žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas *inter alia* nusikaltimas; pagal Konstitucijos 31 straipsnį asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (1 dalis), asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas (2 dalis), bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu (3 dalis), niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą (4 dalis), asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą (5 dalis); vienas iš Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų aukščiausiuoju valstybės pareigūnų pašalinimo iš pareigų (Seimo nario mandato panaikinimo) pagrindų yra „paaikšėjus, kad padarytas nusikaltimas“.

Užtikrinti kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikaltimų – valstybės priedermė ir vienas iš jos prioritetinių uždavinių, nes nusikaltimais ne tik yra pažeidžiamos asmens teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, bet ir daromas neigiamas poveikis gyvenimo sąlygoms, žmonių gyvenimo lygiui, kėsinamasi į valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindus. Jeigu valstybė nesiimtų deramų veiksmų, kuriais siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, būtų griaunamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėtų nepagarba teisei tvarkai, įvairiems socialiniams institutams. Todėl pagal Konstituciją valstybė – visos visuomenės organizacija, privalanti garantuoti viešąjį interesą, turi ne tik teisę, bet ir priedermę imtis įvairių teisėtų priemonių, užkertančių kelią nusikaltimams, ribojančių bei mažinančių nusikalstamumą. Valstybės nustatytos ir taikomos priemonės turi būti veiksmingos.

Demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsiras. Pagal Konstituciją apibrėžti, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat nustatyti baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas galima tik įstatymu. Pažymėtina, kad nusikalstamomis veikomis įstatyme gali būti pripažintos tik tokios veikos, kurios iš tikrųjų yra pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų yra daroma žala asmenų, visuomenės, valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta.

Nusikalstamumo ribojimo bei mažinimo represinės ir prevencinės priemonės

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikaltimų keliamą grėsmę, nusikaltimų mastą, paplitimą, dinamiką, struktūrą, taip pat į įvairius kriminogeninius veiksnius, turi pareigą nustatyti priemones, kurių paskirtis – apsaugoti asmenį, visuomenę ir valstybę nuo

nusikalstamų kėsinimūsi. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi teisę pasirinkti įvairias nusikalstamumo ribojimo bei mažinimo priemones, nustatyti jų taikymo sąlygas ir tvarką. Tai darydamas įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos.

Siekiant riboti nusikalstamumą bei jį mažinti taikytinos ir teisinės, ir neteisinės (organizacinės, ekonominės ir kt.) priemonės. <...> nusikalstamumo ribojimo bei mažinimo teisinės priemonės skiriasi ir pagal tai, ar jomis reaguojama į jau padarytą nusikaltimą ir siekiama atgrasyti nusikaltusius asmenis bei kitus asmenis nuo naujų nusikalstamų kėsinimūsi (represinės priemonės), ar siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, kurių padarymo tikimybė būtų didesnė, jeigu tokių priemonių nebūtų imtasi (prevencinės priemonės).

Nusikalstamumo ribojimo bei mažinimo represinės priemonės apima *inter alia* tai, kad įstatymuose apibrėžiama, kokios veikos yra nusikalstamos, ir nustatomos bausmės už jų padarymą. Šiomis priemonėmis ne tik siekiama nustatyti asmenų, kaltų padarius nusikaltimą, nubaudimo teisinius pagrindus, bet ir – grasinant bausmėmis ir nustatant nusikaltusių asmenų nubaudimo teisinius pagrindus – kiekvienas asmuo, visa visuomenė, valstybė yra saugomi nuo nusikalstamų kėsinimūsi. Pagal Konstituciją valstybė persekioja nusikaltimus padariusius asmenis, jų kaltumas yra įrodinėjamas įstatymo nustatyta tvarka, o už padarytus nusikaltimus jiems yra skiriamos įstatymo numatytos bausmės.

Ribojant bei mažinant nusikalstamumą turi būti taikomos ne tik represinės, bet ir prevencinės priemonės. Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime pabrėžė veiksmingai įgyvendinamų įvairių prevencinių priemonių sistemos svarbą užkertant kelią nusikaltimams. Minėta, kad prevencinėmis priemonėmis siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, kurių padarymo tikimybė būtų didesnė, jeigu tokių priemonių nebūtų imtasi.

Pažymėtina, kad nors nusikalstamumo ribojimo bei mažinimo represinių ir prevencinių priemonių galutinis tikslas yra tas pats – jomis siekiama šalinti nusikalstamumą, jos turi objektyvių skirtumų, jų taikymo pagrindai, poveikio kryptys, tiesioginė paskirtis, turinys, taip pat taikymo teisinės pasekmės skiriasi. Represinėmis priemonėmis yra reaguojama į jau padarytą nusikaltimą ir siekiama atgrasyti nusikaltusius asmenis bei kitus asmenis nuo naujų nusikalstamų kėsinimūsi, o prevencinėmis priemonėmis siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, kurių padarymo tikimybė būtų didesnė, jeigu tokių priemonių nebūtų imtasi. <...> asmeniui, padariusiam nusikaltimą, gali būti skiriama bausmė, tuo tarpu prevencinės poveikio priemonės nėra bausmės, jų paskirtis – neleisti asmeniui nusikalsti ir šitaip apsaugoti ir viešąjį interesą. Be to, taip galiausiai yra saugomas ir pats asmuo, kuris, sprendžiant iš teisėtai gautų duomenų, būtų linkęs nusikalsti, jeigu nuo to nebūtų prevenciškai atgrasytas. Pažymėtina ir tai, kad prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti nusikalstamumą, paprastai siejasi su tam tikru žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo ribojimu, kuriuo, pabrėžtina, negali būti paneigta pati šių teisių ir laisvių esmė.

Minėti objektyvūs represinių ir prevencinių priemonių skirtumai lemia ir jų teisinio reguliavimo ypatumus.

Ypatingas organizuotų nusikalstamų grupių (susivienijimų) pavojingumas; valstybės pareiga sukurti veiksmingą organizuoto nusikalstamumo ribojimo ir mažinimo priemonių sistemą

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

<...> ypatingą pavojų asmeniui, jo teisėms ir laisvėms, visuomenei, valstybei kelia organizuotos nusikalstamos grupės (susivienijimai), jų daromi nusikaltimai arba tai, kad tokius nusikaltimus ketinama daryti.

Pažymėtina, kad daugelis ypač pavojingų nusikaltimų, kaip antai terorizmas, prekyba žmonėmis, nusikalstama prekyba ginklais ir narkotikais, pinigų plovimas, finansiniai nusikaltimai, nusikaltimai, susiję su korupcija, yra dažnai padaroma būtent organizuotų nusikalstamų grupių (susivienijimų). Jeigu nebūtų užkertamas kelias organizuotam nusikalstamumui, jeigu organizuotos nusikalstamos grupės (susivienijimai) nebūtų persekiojamos, iškiltų grėsmė konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, Konstitucijoje įtvirtintiems visuomenės gyvenimo teisiniams pagrindams, valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, visai visuomenei.

<...>

<...> Lietuva, kaip demokratinė teisinė valstybė ir tarptautinės bendruomenės narė, <...> turi priedermę nustatyti ir taikyti tiek represines, tiek prevencines priemones, adekvačias organizuoto nusikalstamumo keliamai grėsmei. Vertinant šias priemones apskritai pažymėtina, kad klaidinga būtų aiškinti, esą veiksmingų, o prireikus – ir gana griežtų organizuoto nusikalstamumo ribojimo ir mažinimo priemonių nustatyti ar taikyti neleidžia prigimtinio žmogaus teisių ir laisvių pobūdžio konstitucinis pripažinimas, platus Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus prigimtinių teisių ir laisvių katalogas, kiti konstituciniai institutai. Priešingai – valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenkanti priedermė apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų keliamos grėsmės įpareigoja ją nustatyti ir ryžtingai taikyti veiksmingas nusikalstamumo, taigi ir organizuoto nusikalstamumo, ribojimo ir mažinimo priemones.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad Konstitucijoje yra įtvirtinta tokia demokratinės teisinės valstybės samprata, kai valstybė ne tik siekia saugoti ir ginti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų, bet ir sugeba tai daryti veiksmingai. Tokia valstybė privalo sukurti ir veiksmingai taikyti nusikalstamumo, ypač organizuoto, mažinimo ir ribojimo priemonių sistemą, apimančią ir organizuoto nusikalstamumo keliamai grėsmei adekvačias prevencines poveikio priemones. Kitaip nebūtų įgyvendinta pagal Konstituciją valstybei tenkanti pareiga užtikrinti kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką.

Kita vertus, Konstitucijoje įtvirtinta siekiančios saugoti ir ginti bei sugebančios apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų demokratinės teisinės valstybės samprata negali būti pagrindas pažeisti žmogaus teises ir laisves, suvaržyti jas labiau negu reikia visuomenei svarbiems teisėtiems tikslams pasiekti arba tokiais suvaržymais paneigti žmogaus teisių ir laisvių esmę. Todėl prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti nusikalstamumą, taigi ir organizuotą nusikalstamumą, turi būti nustatomos įstatymu, kuriame turi būti numatyti šių priemonių taikymo pagrindai ir tikslai; įstatymu taip pat turi būti įtvirtinta įvairių prevencinių poveikio priemonių skyrimo ir taikymo kontrolės sistema, apimanti *inter alia* teisminę kontrolę bei asmens teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių pažeidimo.

Prevencinių priemonių, kuriomis siekiama riboti ir mažinti organizuotą nusikalstamumą, nustatymas ir taikymas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

<...> sprendžiant, ar įstatymas, kuriuo ribojamas asmens teisių ir laisvių įgyvendinimas, nepažeidžia konstitucinio proporcingumo principo, kaip vieno iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, būtina įvertinti, ar įstatyme numatytos priemonės atitinka teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, ar šios priemonės yra būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir ar šios priemonės nevaržo asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.

<...> jurisdikcinės ir kitos teisę taikančios institucijos, taikydamos prevencines priemones, kuriomis siekiama riboti ir mažinti organizuotą nusikalstamumą, susijusias su kai kurių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo ribojimu, kiekvienu atveju turi išsamiai įvertinti konkrečią situaciją, iširti visas turinčias reikšmės aplinkybes, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neribojant asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo, o paaiškėjus, kad toks ribojimas yra būtinas minėtiems prevencinių priemonių taikymo tikslams pasiekti, užtikrinti, kad šių teisių ir laisvių įgyvendinimas nebūtų apribotas labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti. To nepadarius, galėtų būti pažeistos asmens teisės ir laisvės.

<...>

<...> tais atvejais, kai iš įstatymų nustatyta tvarka gautų duomenų apie asmenų ryšius su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis, nusikalstamais susivienijimais ar jų nariais yra pakankamas pagrindas manyti, kad šie asmenys gali daryti pavojingiausias nusikaltimus, t. y. kai tam tikra asmenų veikla, ryšiai liudija apie iškilusią grėsmę konstitucinėms vertybėms, *inter alia* žmogaus teisėms ir laisvėms, konstitucinei santvarkai, visuomenės, valstybės saugumui, viešajai tvarkai, įstatymu gali būti nustatomos prevencinės priemonės, numatančios tam tikrą šių asmenų elgesio kontrolę. Prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti organizuotą nusikalstamumą, savaime nelaikytinos konstituciškai nepagrįstu žmogaus teisės į privatumą ribojimu, tačiau tik tuo atveju, jeigu jos nustatytos įstatymu, jeigu jos yra būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes, jeigu jomis nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis bei esmė, taip pat jeigu jos yra proporcingos siekiamam tikslui, kurio negalima pasiekti kitu būdu. Jurisdikcinės ir kitos teisę taikančios institucijos, taikydamos minėtas prevencines priemones, kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją, iširti visas turinčias reikšmės aplinkybes, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neįsiterpiančiomis į privatų žmogaus, šeimos gyvenimą ir neapribojant žmogaus teisės į privatumą labiau negu būtina minėtam visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti.

Kad asmuo nepatirtų savavališko ir nepagrįsto teisės į privatumą suvaržymo, prevencinės poveikio priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus teisės į privatų gyvenimą įgyvendinimą, gali būti skiriamos tik įstatyme nustatytais pagrindais, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos ir numatant asmens teisę paskirtą prevencinę poveikio priemonę apskūsti teismui.

<...>

<...> Prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti organizuotą nusikalstamumą, savaime nelaikytinos nepagrįstu asmens kilnojimosi laisvės, taip pat teisės pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, teisės laisvai išvykti iš Lietuvos ribojimu, tačiau tik tuo atveju, jeigu jos nustatytos įstatymu, jeigu jos yra būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes, jeigu jomis nėra paneigiama asmens kilnojimosi laisvės, taip pat teisės pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, laisvai išvykti iš Lietuvos prigimtis bei esmė, taip pat jeigu jos yra proporcingos siekiamam tikslui, kurio negalima pasiekti kitu būdu. Jurisdikcinės ir kitos teisę taikančios institucijos, taikydamos minėtas prevencines priemones, kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją, iširti visas turinčias reikšmės aplinkybes, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neįsiterpiančiomis į asmens kilnojimosi laisvę, taip pat į teisę pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, teisę laisvai išvykti iš Lietuvos ir asmens kilnojimosi laisvės, taip pat teisės pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, laisvai išvykti iš Lietuvos neapribojant labiau negu būtina minėtam visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti.

<...>

<...> prevencinėmis poveikio priemonėmis, skirtomis keliui organizuotam nusikalstamumui užkirsti, negalima apriboti žmogaus teisės laisvai pasirinkti darbą ir verslą.

Atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumas; sankcijų už teisės pažeidimus diferencijavimas (individualizavimas)

Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas

Konstitucinis teisingumo principas reikalauja nustatomas sankcijas už teisės pažeidimus (taigi ir skiriamas administracinės nuobaudas, pinigines baudas) diferencijuoti taip, kad jas taikant būtų galima atsižvelgti į teisės pažeidimo pobūdį, į atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes, kad atsižvelgiant į tai būtų galima skirti mažesnę nuobaudą nei sankcijoje numatytoji minimali (Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas).

Jeigu įstatyme nėra nustatyti diferencijuoti piniginių baudų dydžiai, bet yra įtvirtintos ištis didelės griežtai apibrėžto dydžio piniginės baudos, ir jeigu galimybė diferencijuoti teisinę atsakomybę už atitinkamą teisės pažeidimą nekyla iš atitinkamo įstatymo ir kitų įstatymų, skiriant piniginę baudą nebelieka galimybės jos dydį individualizuoti atsižvelgus į pažeidimo pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes (dėl kurių atitinkama piniginė bauda teisės pažeidėjui būtų akivaizdžiai per didelė, nes neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui, ir dėl to neteisinga); toks teisinis reguliavimas nesiderintų su Konstitucijoje įtvirtintais teisingumo ir teisinės valstybės principais.

<...> nuo konstitucinio teisingumo principo, vadinasi, ir nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, būtų nukrypta ir tuo atveju, jeigu įstatyme būtų įtvirtintos ne griežtai apibrėžto dydžio piniginės baudos už teisės pažeidimus, bet tokios minimalios ir maksimalios piniginės baudos, kurios leistų tam tikru mastu individualizuoti skiriamos piniginės baudos dydį, tačiau šios piniginės baudos teisės pažeidėjams vis tiek būtų griežtos, t. y. būtų ištis didelės, ir jeigu taikant šias sankcijas – skiriant pinigines baudas nebūtų galima atsižvelgti į teisės pažeidimo pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, atsakomybę lengvinančias bei kitas aplinkybes (dėl kurių atitinkama piniginė bauda teisės pažeidėjui būtų akivaizdžiai per didelė, nes neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui, ir dėl to neteisinga) ir teisės pažeidėjui skirti mažesnę piniginę baudą nei įstatyme įtvirtintos sankcijos žemutinė riba.

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 109 straipsnį teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (1 dalis), teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi (2 dalis), teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo (3 dalis). <...> įstatymuose nustatytos nuobaudos ir jų sistema turi būti tokios, kad teismas, skirdamas nuobaudas, galėtų įvykdyti teisingumą.

Esminę reikšmę turi tai, kad įstatymų leidėjas, pasirinkęs tokį sankcijos – piniginės baudos už teisei priešingą veiką padarymą konstravimo būdą, kai pačiame teisinę atsakomybę už nurodytą teisei priešingą veiką nustatančiame straipsnyje yra nustatyta tokia piniginė bauda, kuri yra ištis didelė, t. y. tokia sankcija, kuri teisės pažeidėjams yra griežta, kartu turi įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad teismas, taikydamas sankciją už šią teisei priešingą veiką – skirdamas piniginę baudą, galėtų atsižvelgti į visas atsakomybę lengvinančias aplinkybes, taip pat ir į tas, kurios nėra *expressis verbis* nurodytos įstatyme, ir jeigu yra tokių atsakomybę lengvinančių ar kitų aplinkybių, dėl kurių atitinkama piniginė bauda teisės pažeidėjui būtų akivaizdžiai per didelė, nes neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui, ir dėl to neteisinga, paskirti jam mažesnę negu įstatymo nustatytoji piniginę baudą.

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad teismas, pagal įstatymą priimančias sprendimą dėl piniginės baudos už teisės pažeidimą skyrimo, apskritai negalėtų, atsižvelgdamas į pažeidimo pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes (dėl kurių atitinkama pinigine bausme teisės pažeidėjui būtų akivaizdžiai per didelė, nes neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui, ir dėl to neteisinga) ir vadovaudamasis teisingumo, protingumo kriterijais, individualizuoti įstatyme įtvirtintos išties didelės piniginės baudos, t. y. griežtos (teisės pažeidėjams) nuobaudos, dydžio ir teisės pažeidėjui skirti mažesnės piniginės baudos nei įstatyme įtvirtinta minimali pinigine bausme (sankcijos žemutinė riba) arba griežtai apibrėžto dydžio pinigine bausme. Taip būtų suvaržytos teismo galios – apriboti Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti teismo išimtiniai įgaliojimai vykdyti teisingumą, taip pat sudarytos prielaidos pažeisti subjektų konstitucines teises, *inter alia* asmens konstitucinę teisę į teisingą teismą.

Procesinės garantijos asmenims, traukiamiems teisinėn atsakomybėn

Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas

<...> jei tam tikros įstatymuose nustatytos sankcijos savo dydžiu (griežtumu) prilygs-ta kriminalinėms bausmėms, nesvarbu, kokiai teisinės atsakomybės rūšiai (baudžiamajai, administracinei, drausminei ar kitai teisinei atsakomybei) šios sankcijos būtų priskirtos ir nesvarbu, kaip atitinkamos sankcijos būtų vadinamos įstatymuose, įstatymuose būtinai turi būti nustatytos tokios procesinės garantijos asmenims, traukiamiems teisinėn atsakomybėn pagal atitinkamus įstatymus, kurios kyla iš Konstitucijos, *inter alia* iš jos 31 straipsnio. Šiame kontekste pabrėžtina, kad Konstitucijos 31 straipsnio nuostatos negali būti aiškinamos kaip skirtos tik asmenims, traukiamiems baudžiamojon atsakomybėn.

Šio imperatyvo negalima nepaisyti ir tais atvejais, kai įstatymuose nustatomos tam tikros sankcijos, kurios, nors įstatymuose ir vadinamos „ekonominėmis sankcijomis“, pagal savo turinį ir kitus požymius yra priskirtinos administracinės teisinės atsakomybės institutui, tačiau savo dydžiu (griežtumu) prilygsta kriminalinėms bausmėms. Tokiais atvejais minėtos iš Konstitucijos kylančios procesinės garantijos asmenims, traukiamiems administracinėn teisinėn atsakomybėn, gali būti nustatytos įstatymuose, įtvirtinančiuose pačias šias sankcijas, ir (arba) kituose įstatymuose, reglamentuojančiuose subjektų (taip pat ir ūkio subjektų) administracinę teisinę atsakomybę, administracinį procesą (*inter alia* administracinių bylų teiseną), įstatymuose, reglamentuojančiuose teismų veiklą, kituose įstatymuose.

Dvigubo baudimo draudimas (*non bis in idem*) (Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalis); veikos pakartotinumumas

Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas

Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje nustatyta: „Niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą.“

Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas principas *non bis in idem*. Šis konstitucinis principas reiškia draudimą bausti antrą kartą už tą pačią teisei priešingą veiką – už tą patį nusikaltimą, taip pat už tą patį teisės pažeidimą, kuris nėra nusikaltimas (Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d., 2001 m. spalio 2 d. nutarimai).

Minėtas konstitucinis principas nereiškia, kad už teisės pažeidimą asmuo apskritai negali būti traukiamas skirtingų rūšių teisinėn atsakomybėn (Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutarimas).

Konstitucinis principas *non bis in idem* savaime nepaneigia galimybės asmeniui taikyti ne vieną, bet daugiau tos pačios rūšies (t. y. apibrėžiamų tos pačios teisės šakos normomis) sankcijų už tą patį pažeidimą, pavyzdžiui, pagrindinę ir papildomą bausmę arba pagrindinę ir papildomą administracinę nuobaudą.

Konstitucinis principas *non bis in idem* reiškia *inter alia* tai, kad jeigu asmuo už teisei priešingą veiką buvo patrauktas ne baudžiamojon, bet administracinėn atsakomybėn, t. y. jam buvo pritaikyta sankcija – paskirta nuobauda ne kaip už nusikaltimą, bet kaip už administracinį teisės pažeidimą, jis už tą veiką negali būti traukiamas dar ir baudžiamojon atsakomybėn.

Paminėtina ir tai, kad konstitucinis principas *non bis in idem* negali būti aiškinamas taip, esą jis neleidžia asmens persekioti ir nubausti už teisės pažeidimą, dėl kurio šio asmens atžvilgiu buvo pradėtas teisinis persekiojimas, tačiau tas persekiojimas buvo nutrauktas tokiais pagrindais, kurie įstatymuose nustatyta tvarka vėliau buvo pripažinti nepagrįstais ir (arba) neteisėtais, ir asmuo nebuvo patrauktas teisinėn atsakomybėn – jam nebuvo pritaikyta sankcija (paskirta bausmė arba nuobauda).

Asmens atleidimas įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka nuo vienos rūšies teisinės atsakomybės savaime negali būti kliūtis spręsti klausimą dėl jo patraukimo įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka kitos rūšies teisinėn atsakomybėn.

<...> Konstitucijoje įtvirtintas principas *non bis in idem* nereiškia, kad teisės sistemoje negali būti įtvirtintas pakartotinumų institutas; taip pat pažymėtina, kad pakartotinumų institutas apima ir tokį teisinį reguliavimą, kai asmeniui, vėl padariusiam tos pačios rūšies teisės pažeidimą, t. y. pažeidusiam tą pačią ar kitą įstatyme nurodytą tos pačios teisės šakos normą, ta aplinkybė, kad šis teisės pažeidimas yra padarytas pakartotinai (taigi liudija, kad tas asmuo yra labiau linkęs nepaisyti teisės reikalavimų), yra inkriminuojama kaip aplinkybė, dėl kurios asmuo už šį vėl padarytą teisės pažeidimą gali būti traukiamas kitokion, griežtesnėn tos pačios rūšies teisinėn atsakomybėn, t. y. jam už šį pažeidimą gali būti taikoma kitokia, griežtesnė sankcija – skiriama kitokia, griežtesnė bausmė arba nuobauda nei asmeniui, padariusiam tokią pat veiką pirmąkart.

Tačiau pabrėžtina, kad konstitucinis principas *non bis in idem* neleidžia pakartotinumų (aptariamuoju aspektu) traktuoti kaip aplinkybės, kuriai esant už tam tikrus teisės pažeidimus nustatytos administracinės teisinės atsakomybės rūšis gali būti pakeista baudžiamąja atsakomybe dėl to, kad asmuo, už atitinkamą teisės pažeidimą jau buvęs nubaustas administracine nuobauda, vėl padarė administracinį teisės pažeidimą.

<...>

<...> įstatymuose įtvirtindamas pakartotinumų (aptariamuoju aspektu) institutą, įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, gali pasirinkti įvairius teisinio teksto konstravimo būdus. Antai įstatymuose gali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kai pakartotinumai (aptariamuoju aspektu) yra traktuojamas kaip atitinkamos rūšies teisinę atsakomybę už vėl padarytą formaliai tokį patį, kaip ir ankstesnysis, teisės pažeidimą sunkinanti aplinkybė, o atitinkamame įstatymo straipsnyje (jo dalyje) nėra nurodomas formaliai kitas tos pačios rūšies teisės pažeidimas. Bet įstatymų leidėjui nėra draudžiama įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad pakartotinumai (aptariamuoju aspektu) būtų traktuojamas kaip formaliai kitą tos pačios rūšies (t. y. tos pačios teisės šakos normomis apibrėžiamą) teisės pažeidimą kvalifikuojanti aplinkybė ir vėl padarytas tos pačios rūšies (toks pat, kaip ir ankstesnysis, arba kitas tos pačios teisės šakos normomis apibrėžiamas) teisės pažeidimas atitinkamame įstatymo straipsnyje (jo dalyje) būtų įvardijamas kaip formaliai kitas tos pačios rūšies teisės pažeidimas.

Taigi konstitucinis principas *non bis in idem* nereiškia, kad įstatymu negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmens, jau bausto už teisės pažeidimą, vėl padarytas toks pat teisės pažeidimas būtų kvalifikuojamas pagal kitą tos pačios teisės šakos normą, numatančią formaliai kitą teisės pažeidimą, o asmeniui už tokią pat pakartotinai padarytą teisei priešingą veiką būtų taikoma kitokia, griežtesnė sankcija nei asmeniui, padariusiam tokią veiką pirmąkart. Toks įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, kai tam tikros rūšies teisės pažeidimo pakartotinis padarymas (tos pačios arba kitos įstatyme nurodytos tos pačios teisės šakos nuostatos pažeidimas) yra traktuojamas kaip formaliai kitą teisei priešingą veiką kvalifikuojanti aplinkybė, kuri lemia, kad asmuo gali būti traukiamas kitokion, griežtesnėn teisinėn atsakomybėn, t. y. jam už šį teisės pažeidimą gali būti taikoma kitokia, griežtesnė sankcija – skiriama kitokia, griežtesnė bausmė arba nuobauda nei asmeniui, padariusiam tokią pat veiką pirmąkart, nevertintinas kaip sudarantis teises prielaidas asmenį antrąkart bausti už tą pačią veiką – anksčiau padarytą teisės pažeidimą.

Kartu pabrėžtina, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad traukiant asmenį teisinėn atsakomybėn už pakartotinai padarytą teisės pažeidimą pakartotinumas (aptariamuoju aspektu) būtų traktuojamas ir kaip formaliai kitą tos pačios rūšies teisės pažeidimą kvalifikuojanti aplinkybė, ir kaip teisinę atsakomybę už šį, formaliai kitą, teisės pažeidimą sunkinanti aplinkybė. Toks teisinis reguliavimas nukryptų nuo Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje įtvirtinto principo *non bis in idem*.

Teisinės atsakomybės už teisei priešingas veikas nustatymas

Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas

Demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsiras (Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d., 2003 m. birželio 10 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai).

Įstatymuose nustatydamas, kokios veikos yra priešingos teisei, taip pat nustatydamas teisinę atsakomybę už teisei priešingas veikas, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją. Ši diskrecija apima ir diskreciją nustatyti aplinkybes, lemiančias tai, kokios sankcijos turi būti taikomos už teisės pažeidimus. <...>

<...>

Pažymėtina, kad konstitucinis teisinės valstybės principas būtų pažeistas, jeigu: 1) įstatyme būtų nustatyta teisinė atsakomybė už tokią veiką, kuri nėra pavojinga visuomenei ir dėl to teisiškai nedraustina; 2) įstatyme būtų nustatyta tokia griežta sankcija (teisinė atsakomybė) už teisei priešingą veiką, kad pagal ją skiriama bausmė arba nuobauda teisės pažeidėjui būtų akivaizdžiai per didelė, nes neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui, ir dėl to neteisinga; 3) asmenys, traukiami teisinėn atsakomybėn, negalėtų pasinaudoti tam tikromis teisėmis (*inter alia* teise į tinkamą teisinį procesą), kurias jie turi pagal Konstituciją, ir (arba) negalėtų pasinaudoti tam tikromis teisėmis, kurias pagal įstatymus turi kiti asmenys, esantys analogiškoje padėtyje, – antruoju atveju būtų pažeistas ir konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas, taigi ir Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalis.

Siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga atitinkamas veikas pripažinti nusikaltimais ir taikyti už jas pačias griežčiausias priemones – kriminalines bausmes; kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu priemonėmis, *inter alia* administracinėmis sankcijomis (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas).

Taigi įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, *inter alia* iš jos kylančio teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų, gali pasirinkti, kurios teisės šakos normomis apibrėžti tam tikrus teisės pažeidimus ir kokias sankcijas (baudžiamąsias, administracines ar kt.) už juos nustatyti.

Vertinant, ar teisinė atsakomybė priskirtina administracinei, ar baudžiamajai teisei, pabrėžtina, kad tarp administracinės ir baudžiamosios teisinės atsakomybės esama nemaža panašumų, bet yra ir esminių skirtumų. Administracinių teisės pažeidimų ir nusikalstamų veikų pavojingumas yra nevienodas, skiriasi ir patraukimo administracinėn arba baudžiamojon atsakomybėn padariniai. Administracinės nuobaudos gali būti panašios į kriminalines bausmes (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas). Tačiau pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas turi siekti tarpšakinio administracinių ir baudžiamųjų sankcijų suderinamumo.

Asmenų, traukiamų administracinėn teisinėn atsakomybėn, ir asmenų, traukiamų baudžiamojon teisinėn atsakomybėn, teisinė padėtis negali nesiskirti, nes skiriasi pats šios teisinės atsakomybės pagrindas: pirmieji yra padarę administracinius teisės pažeidimus <...>, o antrieji – nusikaltimus ar kitus teisės pažeidimus, apibrėžtus baudžiamajame įstatyme. Įvairių rūšių teisinės atsakomybės už teisės pažeidimus įtvirtinimas savaime negali būti pagrindu kvestionuoti atitinkamo įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo atitiktį konstituciniams lygiateisiškumo ir teisinės valstybės principams. Taigi vien tai, kad įstatymuose tam tikros teisei priešingos veikos apibrėžiamos kaip administraciniai teisės pažeidimai (net jeigu už juos nustatytos administracinės nuobaudos savo griežtumu prilygsta kriminalinėms bausmėms), o kitos – kaip nusikaltimai ar kitos baudžiamuosius įstatymus pažeidžiančios veikos, savaime nereiškia, kad yra nukrypstama nuo konstitucinių teisinės valstybės ar asmenų lygiateisiškumo principų.

Atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumas; sankcijų už teisės pažeidimus diferencijavimas (individualizavimas)

Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas

Nustatant sankcijas už teisės pažeidimus privalu paisyti konstitucinio teisinės valstybės principo, *inter alia* protingumo, teisingumo, proporcingumo reikalavimų. Iš Konstitucijos kylantis proporcingumo principas reiškia, kad nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai). Už teisės pažeidimus negalima nustatyti tokių bausmių arba nuobaudų (*inter alia* ir tokių jų dydžių), kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimams ir bausmės ar nuobaudos paskirčiai. Tad įstatymuose sankcijos turi būti konstruojamos taip, kad jas taikant būtų galima atsižvelgti į teisės pažeidimo pobūdį, į atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes, idant skiriama bausmė arba nuobauda nebūtų neteisinga, neadekvati padarytam teisės pažeidimui.

Pažymėtina, kad griežtų (teisės pažeidėjams) sankcijų už teisės pažeidimus (*inter alia* didelių piniginių baudų už administracinius teisės pažeidimus) įtvirtinimas įstatyme savaime (neįvertinus atitinkamo teisės pažeidimo pobūdžio, pavojingumo (sunkumo), masto, kitų požymių, kitų aplinkybių) negali būti aiškinamas kaip neteisingas ar neadekvatus tiems teisės pažeidimams.

<...>

Skiriama bausmė arba nuobauda turi būti teisinga. Pagal Konstituciją teismas, taikydamas sankciją už teisės pažeidimą, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas atsakomybę lengvinančias aplinkybes, taip pat ir į tas, kurios nėra *expressis verbis* nurodytos įstatyme, ir paskirti teisės pažeidėjui švelnesnę negu įstatymo numatyta sankcija bausmę arba nuobaudą. Pasirinkęs tokį sankcijos – piniginės baudos už teisei priešingos veikos padarymą konstravimo būdą, kai pačiame teisinę atsakomybę už nurodytą teisei priešingą veiką nustatančiame straipsnyje yra nustatyta tokia piniginė bauda, kuri yra išties didelė, t. y. tokia sankcija, kuri teisės pažeidėjams yra griežta, įstatymų leidėjas kartu turi įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad teismas, taikydamas sankciją už šią teisei priešingą veiką – skirdamas piniginę baudą, galėtų atsižvelgti į visas atsakomybę lengvinančias aplinkybes, taip pat ir į tas, kurios nėra *expressis verbis* nurodytos įstatyme, ir jeigu yra tokių atsakomybę lengvinančių ar kitų aplinkybių, dėl kurių atitinkama piniginė bauda teisės pažeidėjui būtų akivaizdžiai per didelė, nes neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui, ir dėl to neteisinga, paskirti jam mažesnę negu įstatymo nustatytoji piniginę baudą – mažesnę piniginę baudą nei įstatyme įtvirtinta minimali piniginė bauda (sankcijos žemutinė riba) arba griežtai apibrėžto dydžio piniginė bauda (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d., 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimai). Mažesnės negu įstatymo nustatytos piniginės baudos skyrimas turi būti ne taisyklė, bet išimtis – ją teismas gali skirti tik esant ypatingoms atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms, kitoms aplinkybėms, į kurias neatsižvelgus įstatyme nustatyto dydžio piniginė bauda, jeigu ji būtų paskirta, būtų akivaizdžiai neteisinga. Teismas, skirdamas mažesnes negu įstatymo numatytas pinigines baudas, tai turi daryti itin atidžiai ir atsargiai, kad nebūtų pažeisti asmens, visuomenės, valstybės interesai.

Procesinės garantijos asmenims, traukiamiems teisinėn atsakomybėn

Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas

<...> jei tam tikros įstatymuose nustatytos sankcijos savo dydžiu (griežtumu) prilygsta kriminalinėms bausmėms, nesvarbu, kokiai teisinės atsakomybės rūšiai (administracinei, drausminei ar kitai) šios sankcijos būtų priskirtos, ir nesvarbu, kaip jos būtų vadinamos įstatymuose, įstatymuose būtina turi būti nustatytos tokios procesinės garantijos asmenims, traukiamiems teisinėn atsakomybėn pagal atitinkamus įstatymus, kurios kyla iš Konstitucijos, *inter alia* iš jos 31 straipsnio, kurio nuostatos negali būti aiškinamos kaip skirtos tik asmenims, traukiamiems baudžiamojon atsakomybėn (Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas). Minėtos iš Konstitucijos kylančios procesinės garantijos – tai teismo nepriklausomumas ir nešališkumas, nekaltumo prezumpcija, draudimas versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ir artimuosius giminaičius, sankcijos taikymas (bausmės arba nuobaudos skyrimas) tik remiantis įstatymu, draudimas bausti antrą kartą už tą pačią teisei priešingą veiką (*non bis in idem*), teisė į gynybą nuo asmens sulaikymo arba pirmosios apklausos momento, teisė turėti advokatą, rungimosi principas teismo procese, asmens, nemo-kančio lietuvių kalbos, teisė dalyvauti teisminiuose veiksmuose per vertėją ir kt.

Dvigubo baudimo draudimas (*non bis in idem*) (Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalis)

Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas

<...> konstitucinis principas *non bis in idem* nedraudžia taikyti asmeniui uždraudimo sankciją – prevencinio poveikio priemonę kartu su kita administracine nuobauda.

Taigi konstitucinis principas *non bis in idem* savaime nepaneigia galimybės už tą patį teisės pažeidimą taikyti asmeniui ne vieną sankciją. Ar atitinkamu teisiniu reguliavimu nėra

pažeidžiamas minėtas konstitucinis principas, galima atsakyti tik įvertinus teisės pažeidimų, už kuriuos yra nustatytos atitinkamos sankcijos, pobūdį, taip pat visuomeniškai reikšmingus tikslus, kurių siekia įstatymų leidėjas. Tai, ar tam tikra įstatymo nustatyta administracinė nuobauda (arba bausmė) yra priskirta pagrindinėms, ar papildomosioms, ar apskritai nepriskirta nė vienai iš šių kategorijų, atitinkamo teisinio reguliavimo atitikties konstituciniam principui *non bis in idem* atžvilgiu neturi reikšmės, nes administracinių nuobaudų (kaip ir bausmių) skirstymas į pagrindines ir papildomas kyla ne iš Konstitucijos, bet iš įstatymo, t. y. iš ordinarinės teisės.

Atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumas; sankcijų už teisės pažeidimus diferencijavimas (individualizavimas)

Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti; tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas); konstitucinis teisingumo principas reikalauja nustatomas nuobaudas diferencijuoti taip, kad jas taikant būtų galima atsižvelgti į teisės pažeidimo pobūdį, į atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes, kad atsižvelgiant į tai būtų galima skirti mažesnę nuobaudą nei sankcijoje numatytoji minimali ir kt.; įstatymuose už įstatymų pažeidimus nustatomos baudos turi būti tokio dydžio, koks yra būtinas siekiant teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo – užtikrinti įstatymų laikymąsi, nustatytų pareigų vykdymą (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2001 m. spalio 2 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. lapkričio 3 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai).

Teismo įgaliojimai nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas

Teismas (teisėjas), nagrinėdamas administracinio teisės pažeidimo bylą, privalo objektyviai ir nešališkai ištirti, patikrinti bei įvertinti byloje esančius administracinio teisės pažeidimo padarymo duomenis (įrodymus) ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius šį pažeidimą, kaltumo. Pažymėtina, kad galimos tokios situacijos, kai nagrinėjant bylą teisme paaiškėja aplinkybės, svarbios priimant teisingą sprendimą, tačiau nenustatytos administracinio teisės pažeidimo protokolą surašiusio asmens, arba kai pateiktos teismui medžiagos neužtenka teisingam sprendimui priimti. Tokiu atveju <...> teismas (teisėjas), siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti joje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti reikiamus proceso veiksmus, nes teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia bylos medžiaga teismui yra pateikta. <...> atlikdamas proceso veiksmus teismas turi veikti taip, kad nesudarytų prielaidų manyti, jog jis yra šališkas ar priklausomas.

Pažymėtina, kad teismo (teisėjo) įgaliojimai rinkti įrodymus nagrinėjant administracinio teisės pažeidimo bylą jokiū būdu nereiškia, jog asmenys, surašantys administracinio teisės pažeidimo protokolą, yra atleidžiami nuo pareigos rinkti įrodymus.

Nusikaltimai; valstybės priedermė užtikrinti veiksmingą apsaugą nuo nusikalstamų kėsinimųsi; baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad:

– Konstitucijos preambuleje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis suponuoja tai, kad privalu stengtis užtikrinti, kad kiekvienas asmuo ir visa visuomenė būtų saugūs nuo nusikalstamų kėsinimųsi (2000 m. gegužės 8 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai);

– nusikaltimai – tai teisės pažeidimai, kuriais itin šurkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, daromas neigiamas poveikis gyvenimo sąlygoms, žmonių gyvenimo lygiui, kėsinamasi į valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindus (2000 m. gegužės 8 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai);

– baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas yra viena iš žmogaus teisių ir laisvių, kitų konstitucinių vertybių apsaugos ir gynimo priemonių (2003 m. birželio 10 d., 2003 m. liepos 4 d. nutarimai);

– valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą, todėl vykdydama savo funkcijas ir veikdama visos visuomenės interesais valstybė turi priedermę užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių, kitų Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių, kiekvieno asmens ir visos visuomenės veiksmingą apsaugą *inter alia* nuo nusikalstamų kėsinimųsi (2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai);

– jeigu valstybė nesiimtų deramų veiksmų, kuriais siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, būtų griauinamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėtų nepagarba teisinei tvarkai, įvairiems socialiniams institutams. Todėl pagal Konstituciją valstybė – visos visuomenės organizacija, privalanti garantuoti viešąjį interesą, turi ne tik teisę, bet ir priedermę imtis įvairių teisėtų priemonių, užkertančių kelią nusikaltimams, ribojančių bei mažinančių nusikalstamumą (2000 m. gegužės 8 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai);

– valstybės nustatytos ir taikomos priemonės, užkertančios kelią nusikaltimams, ribojančios bei mažinančios nusikalstamumą, turi būti veiksmingos (2000 m. gegužės 8 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai);

– teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsirastų; įstatymuose apibrėžiama, kokios veikos pripažįstamos nusikalstamomis, ir nustatomos baudmės už jų padarymą; jais asmenys ir visuomenė saugomi nuo nusikalstamų kėsinimųsi grasinant baudmėmis ir nustatoma, kuo remiantis nusikaltę asmenys yra baudžiami norint juos pataisyti (2000 m. gegužės 8 d., 2003 m. birželio 10 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai);

– įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas nustatymu, turi plačią diskreciją, jis *inter alia* gali, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, įtvirtinti diferencijuotą teisinį reguliavimą ir nustatyti skirtingą baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas nusikalstamas veikas. Tačiau ši įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti: jis turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų (2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kad baudžiamosios atsakomybės subjektu gali būti tik fizinis asmuo ar kad tokios atsakomybės subjektu negali būti juridinis asmuo.

<...> juridinio asmens specifiškumą lemia *inter alia* tai, kad juridinis asmuo, turėdamas teisnumą ir veiksnumą, teisinių santykių dalyvis yra per fizinius asmenis (vadovą, įgaliotą atstovą ir pan.). <...> juridinio asmens veikla neatsiejama nuo atitinkamų fizinių asmenų, per kuriuos jis veikia, veiklos ir be jų veiklos apskritai būtų neįmanoma. <...> įstatymų leidėjas, nustatydamas juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, turi atsižvelgti ir į minėtą juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifiką. Juridinio asmens specifiška lemia ir kai kurių baudžiamosios teisės institutų taikymo juridiniams asmenims ypatumus. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad dėl tokio juridinio asmens specifiškumo, palyginti su fiziniu asmeniu, juridiniam asmeniui negalima taikyti tam tikrų fiziniams asmenims nustatytų baudžiamosios teisės normų.

Taigi juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifiškumas lemia, kad [įstatyme] gali būti nustatytas diferencijuotas teisinis reguliavimas, susijęs su fizinio asmens ir juridinio asmens baudžiamąja atsakomybe. Tačiau šiame kontekste pažymėtina, kad reguliuodamas ir juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* įtvirtintų jos 31 straipsnyje.

<...>

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* jos 31 straipsnį, ir teisinės valstybės principą įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su juridinio asmens baudžiamąja atsakomybe, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad teismas, sprenddamas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės, *inter alia* bausmės jam skyrimo, klausimą, galėtų atsižvelgti į visas aplinkybes, *inter alia* į aplinkybes, didinančias ar mažinančias juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą. Šiame kontekste pažymėtina, kad juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifiška (*inter alia* tai, kad juridinis asmuo turi savarankišką struktūrą ir teisinių santykių dalyvis yra per tam tikrus fizinius asmenis) suponuoja ir tai, kad įstatyme aplinkybėmis, didinančiomis ar mažinančiomis juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, gali būti pripažintos ir tokios aplinkybės, kurios paprastai negali būti laikomos fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą didinančiomis ar mažinančiomis aplinkybėmis. Antai juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą gali lemti juridinio asmens veiklos politika, strategija, jo organizacinė kultūra ir pan. Pavyzdžiui, vienaip juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas vertintinas, kai juridinio asmens veiklos politika, organizacinė struktūra buvo nukreipta į tai, kad juridinis asmuo negalėtų veikti nusikalstamai, kitaip – kai juridinio asmens veiklos strategija, vidaus procedūros sudaro prielaidas (ar net yra orientuotos) juridiniam asmeniui veikti nusikalstamai, kai juridinis asmuo pripažįsta jo naudai padarytos nusikalstamos veikos rezultatus *ex post facto* ir pan.

Pažymėtina ir tai, kad minėtų aplinkybių buvimas ar nebuvimas juridinio asmens padarytoje nusikalstamoje veikoje gali turėti lemiamos reikšmės juridinio asmens atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės.

<...>

Juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, specifiška, t. y. tai, kad jis yra savarankiškas teisinių santykių subjektas, turintis teisinį veiksnumą ir teisnumą, savarankišką pavadinimą, organizacinį vientisumą, jo turtas yra atskirtas nuo jo dalyvių turto, tačiau jis

yra teisinių santykių dalyvis per jo vardą veikiančius fizinius asmenis, suponuoją ir jo kaltės specifiškumą. Juridinio asmens kaltė sietina su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar jo interesais, kalte. <...>

Bausmė skiriama ir taikoma tik remiantis įstatymu (Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalis)

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalis, pagal kurią bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu, *inter alia* reiškia, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu nustatyti, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas. Nustatydamas, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat baudžiamąją atsakomybę už jas, jis yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto prigimtinio teisingumo ir proporcingumo principų, kitų teisinės valstybės reikalavimų. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme kaip nusikalstamas gali nurodyti tik tas veikas, kurios yra iš tikrųjų pavojingos ir kuriomis daroma didelė žala asmens, visuomenės ir valstybės interesams. Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalis, pagal kurią bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu, reiškia ir tai, kad įstatymų leidėjas bausmes, skiriamas už nusikalstamas veikas, ir šių bausmių dydžius turi nustatyti tik įstatymu; bausmės turi būti nustatytos už kiekvieną nusikalstamą veiką. Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinio teisingumo principas suponuoją tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės turi būti teisingos. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai *inter alia* reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Taigi bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos; už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvačūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai. Bausmės ir jų dydžiai baudžiamajame įstatyme turi būti diferencijuojami atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pavojingumą (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas) <...>.

Dvigubo baudimo draudimas (*non bis in idem*) (Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalis)

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas

Aiškinant Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą konstitucinį principą <...> pažymėtina, kad principas *non bis in idem* reiškia, kad yra draudžiama bausti tą patį asmenį antrą kartą už tą pačią nusikalstamą veiką, tačiau šis konstitucinis principas nepaneigia galimybės už tą pačią nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybėn patraukti du ar daugiau asmenų, kurių kaltė yra įrodyta.

<...> traukiant baudžiamojon atsakomybėn už tam tikrus požymius turinčio fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką tą veiką padariusį fizinį asmenį ir juridinį asmenį, kuris pripažįstamas kaltu dėl to, kad tam tikrus požymius turintis fizinis asmuo jo naudai (ar interesais) padarė nusikalstamą veiką, baudžiamojon atsakomybėn už vieną veiką yra traukiami skirtingi subjektai: fizinis asmuo ir juridinis asmuo. Taigi fizinis asmuo ir juridinis asmuo, kaip baudžiamosios atsakomybės subjektai, negali būti tapatinami.

Administracinės atsakomybės už pavojingas veikas nustatymas

Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas

<...> Konstitucija nedraudžia įstatymu apibrėžti mažiau nei nusikalstamos veikos pavojingų veikų – administracinių teisės pažeidimų – ir nustatyti administracinės atsakomybės

už tokias veikas. Administraciniais teisės pažeidimais įstatymu gali būti pripažintos tik tokios mažiau nei nusikalstamos veikos pavojingos veikos, kuriomis daroma žala asmens, visuomenės, valstybės interesams.

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su administracinės atsakomybės už administracinius teisės pažeidimus nustatymu, turi plačią diskreciją, jis *inter alia* gali, atsižvelgdamas į administracinių teisės pažeidimų pobūdį, pavojingumą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, įtvirtinti diferencijuotą teisinį reguliavimą ir nustatyti skirtingą administracinę atsakomybę už atitinkamus administracinius teisės pažeidimus. Tačiau ši įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti: tai darydamas, jis turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo, Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnyje, įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo.

<...>

<...> įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su administracinės atsakomybės už administracinių teisės pažeidimų padarymą [nustatymu], *inter alia* nustatydamas tam tikrų subjektų administracinės atsakomybės už administracinių teisės pažeidimų padarymą ribojimus, turi paisyti iš Konstitucijos 29 straipsnio kylančių imperatyvų, kad teisinė atsakomybė už tokius pačius administracinius teisės pažeidimus įstatymu turi būti nustatyta ir taikoma visiems asmenims, išskyrus Konstitucijoje numatytas išimtis.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją tik Respublikos Prezidentas turi imunitetą ne tik nuo baudžiamosios, bet ir nuo administracinės atsakomybės: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn (Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas savo 2000 m. gegužės 8 d. nutarime konstatavo, kad Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas yra individualus, jis skiriasi nuo visų kitų piliečių teisinio statuso.

Pagal Konstituciją dalinį imunitetą nuo tam tikrų administracinio poveikio priemonių taip pat turi Seimo nariai, ministrai, teisėjai: Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė (Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalis), Ministras Pirmininkas, ministrai ir teisėjai negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, negali būti kitaip suvaržyta jų laisvė be išankstinio Seimo sutikimo, o tarp Seimo sesijų – be išankstinio Respublikos Prezidento sutikimo (Konstitucijos 100 straipsnis, 114 straipsnio 2 dalis).

Pažymėtina, kad jokie kiti asmenys, *inter alia* kariai ir statutiniai valstybės tarnautojai (pareigūnai), pagal Konstituciją jokio imuniteto nuo administracinės atsakomybės neturi.

Baudžiamosios atsakomybės diferencijavimas

Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas

Įstatymų leidėjas gali, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, įtvirtinti diferencijuotą teisinį reguliavimą ir nustatyti skirtingą baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas nusikalstamas veikas. Tačiau ši įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti: jis turi paisyti Konstitucijos normų ir principų (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai), *inter alia* prigimtinio teisingumo ir proporcingumo principų, kitų teisinės valstybės principų reikalavimų, Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto lygiateisiškumo principo.

Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinio teisingumo principas suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės turi būti teisingos; bausmės ir jų dydžiai baudžiamajame įstatyme turi būti diferencijuojami atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pavojingumą (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai).

Nusikalstamų veikų pavojingumą lemia *inter alia* vertybės, į kurias šiomis veikomis yra kėsinamasi.

<...>

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, turi diskreciją diferencijuoti tokią atsakomybę, atsižvelgdamas į nusikalstamą veiką padariusio asmens ir nukentėjusio nuo tos veikos asmens giminystės ryšį, jos laipsnį.

<...>

Žmogaus gyvybė, jo asmens neliečiamumas, artimos giminystės santykiai, šeima, motinystė, tėvystė, vaikystė yra konstitucinės vertybės; konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įstatymų leidėjo diskreciją asmenims, kurie kėsinaisi į savo artimų giminaičių ar šeimos narių gyvybę, sveikatą, nustatyti griežtą baudžiamąją atsakomybę, kuri būtų diferencijuota atsižvelgiant *inter alia* į tokio kėsinimosi pavojingumą.

Teismo įgaliojimai individualizuoti skiriamą nuobaudą už administracinį teisės pažeidimą

Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra išreiškęs poziciją, kad teismas turi turėti galimybę, atsižvelgdamas į reikšmingas bylos aplinkybes, individualizuoti įstatyme įtvirtintą griežtą nuobaudą ir skirti mažesnę nuobaudą nei sankcijoje numatytoji minimali arba švelnesnę nuobaudą nei įstatymo numatytoji (Konstitucinio Teismo *inter alia* 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. lapkričio 3 d., 2005 m. lapkričio 10 d., 2008 m. sausio 21 d., 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimai).

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* jos 109 straipsnio 1 dalį ir konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatyme, kuriuo nustatoma asmenų administracinė teisinė atsakomybė, negalima įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo (nuobaudų, jų dydžių), kad teismas, atsižvelgdamas į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes, negalėtų individualizuoti griežtos nuobaudos, skiriamos konkrečiam asmeniui už konkretų teisės pažeidimą. Teisiniu reguliavimu turi būti sudarytos teisinės prielaidos teismui iširti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą. Ir, priešingai, teisinis reguliavimas negali būti toks, kad teismui nebūtų leidžiama, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingo sprendimo ir šitaip įvykdyti teisingumo, antraip būtų pažeisti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, būtų nukrypta nuo konstitucinės teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, sampratos, taip pat nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

Pažymėtina ir tai, kad individualizuodami pažeidėjams skiriamas nuobaudas teismai turi nuodugnai įvertinti pavojingumą, kurį žmogaus teisėms ir laisvėms, visuomenės ir valstybės interesams konkrečiu atveju kelia administracinis teisės pažeidimas. Atvejai, kai už administracinius teisės pažeidimus gali būti skiriama mažesnė nuobauda nei sankcijoje numatytoji minimali arba paskirta švelnesnė nuobauda nei numatytoji sankcijoje, arba visai neskirta administracinė nuobauda, turi būti išimtiniai, sietini su išskirtinių aplinkybių konstatavimu.

Valstybės pareiga užtikrinti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką; įstatymų leidėjo įgaliojimai nustatyti ginklų ir šaudmenų patekimo į civilinę apyvartą, laikymo, naudojimo, leidimų įsigyti ginklų išdavimo ir panaikinimo sąlygas bei tvarką

Konstitucinio Teismo 2013 m. sausio 25 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog pagal Konstituciją valstybės valdžios ir valdymo institucijos turi pareigą užtikrinti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką, saugoti asmenį nuo kėsینimosi į jo gyvybę bei sveikatą, ginti žmogaus teises ir laisves. Ginklai bei šaudmenys gali kelti pavojų viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui, žmonių gyvybei ar sveikatai, todėl įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į būtinumą užtikrinti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką, ginti žmogaus teises ir laisves, turi įgaliojimus nustatyti ginklų ir šaudmenų patekimo į civilinę apyvartą, jų laikymo, naudojimo, leidimų įsigyti ginklų išdavimo sąlygas ir tvarką (Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad ginklai ir šaudmenys gali kelti pavojų ne tik pačiam ginklus ir šaudmenis turinčiam asmeniui, bet ir kitiems visuomenės nariams, viešajai tvarkai, todėl įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokias ginklų ir šaudmenų patekimo į civilinę apyvartą, jų laikymo, naudojimo, leidimų įsigyti ginklų išdavimo ir panaikinimo sąlygas bei tvarką, kad būtų sudarytos prielaidos apsaugoti nuo galimos grėsmės tiek patį ginklus ir šaudmenis turintį asmenį, tiek kitus visuomenės narius, užtikrinti viešąją tvarką. Įstatymų leidėjas, vykdydamas šią pareigą ir turėdamas plačią diskreciją, privalo laikytis Konstitucijos, *inter alia* nustatydamas įstatyme įtvirtintomis sąlygomis ir tvarka įgyjamos teisės įsigyti ir turėti atitinkamus ginklus ir šaudmenis ribojimo priemones privalo paisyti proporcingumo principo.

Draudimas versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius (Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas

Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius.“

<...>

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą garantiją, yra konstatavęs, kad ši Konstitucijos nuostata iš esmės siejama su fizinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, savybėmis ir teisine padėtimi (Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas).

Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta garantija reiškia, kad fizinis asmuo gali atsisakyti duoti parodymus, kuriais remiantis jis pats, jo šeimos narys ar artimas giminaitis galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, taip pat kitokion teisinėn atsakomybėn, jeigu galima sankcija pagal savo pobūdį ir dydį (griežtumą) prilygtų kriminalinei bausmei. Tačiau Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas kaip reiškiantis, kad fizinis asmuo negali savanoriškai (t. y. niekieno neverčiamas) duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius (Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas).

<...>

Aiškinant Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalį kartu su 23 straipsniu pažymėtina, kad žmogus, naudodamasis 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta garantija, negali *inter alia* nevykdyti jam kaip nuosavybės objekto savininkui įstatymų nustatytų pareigų.

Baudžiamosios atsakomybės už tarptautinius nusikaltimus nustatymas*Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas*

<...> pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* genocidą, negali nustatyti žemesnių standartų, negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekiais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

Bausmė skiriama ir taikoma tik remiantis įstatymu (Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalis)*Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas*

Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje nustatyta: „Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu.“ Taigi šioje Konstitucijos nuostatoje įtvirtintas principas *nulla poena sine lege*, kuris reiškia, kad asmuo negali būti baudžiamas už veiką, už kurią jos atlikimo metu pagal įstatymą nebuvo baudžiama.

Pažymėtina, kad šis principas kyla ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo. Kaip Konstitucinis Teismas pažymėjo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimuose, taikant teisę *inter alia* būtina laikytis tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų: atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*).

Taigi pažymėtina ir tai, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja du <...> tarpusavyje susijusius principus: *nulla poena sine lege* ir *nullum crimen sine lege*.

<...>

<...> atsižvelgiant į Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekius, Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis principas *nullum crimen, nulla poena sine lege* nėra absoliutus. Pagal Konstituciją baudžiamuosiuose įstatymuose gali būti nustatyta šio principo išimtis, taikytina nusikaltimams pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus, *inter alia* genocido nusikaltimui, apibrėžiamam pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (t. y. nukreiptam tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines grupes); tik taip būtų paisoma iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies kylančio ir su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekiais susijusio reikalavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais, susijusiais su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, nenustatyti žemesnių standartų nei nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Šio reikalavimo, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje įtvirtinto ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio principo *nullum crimen, nulla poena sine lege*, nebūtų paisoma, jeigu baudžiamuosiuose įstatymuose būtų nustatyta grįžtamoji jų galia nusikaltimams, apibrėžiamiems tik pagal nacionalinę teisę.

<...>

<...> pagal Konstituciją, kaip ir pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis taikytina ir genocidu laikomiems tyčiniams veiksams, kuriais siekiama sunaikinti reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, turinčią įtakos visos atitinkamos saugomos grupės, kurią sudaro tam tikros socialinės ar politinės grupės, išlikimui.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją, kaip ir pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis, pagal kurią baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus nustatantys baudžiamieji įstatymai gali turėti grįžtamąją galią, taikytina ir nusikaltimams žmoniškumui bei karo nusikaltimams, kurie gali būti nukreipti *inter alia* prieš tam tikras socialines ar politines žmonių grupes.

Baudžiamosios atsakomybės taikymo terminų nustatymas

Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad, įstatymais apibrėždamas nusikalstamas veikas ir nustatydamas baudžiamąją atsakomybę už jas, įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti ir terminus, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma; nustatydamas tokius terminus, įstatymų leidėjas turi atsižvelgti *inter alia* į nusikalstamos veikos pobūdį, pavojingumą (sunkumą); šie kriterijai gali lemti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį už pačius sunkiausius nusikaltimus jokie baudžiamosios atsakomybės terminai netaikomi (2014 m. kovo 18 d. nutarimas).

<...> pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti įvairius terminų, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma, skaičiavimo modelius. Antai gali būti nustatyti absoliutus terminai arba jie gali būti siejami su tam tikromis aplinkybėmis, pavyzdžiui, kaltinimo pareiškimu. Nustatydamas tokius terminus, įstatymų leidėjas privalo paisyti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 31 straipsnio 2 dalies, kylančio reikalavimo sudaryti prielaidas teismui, nagrinėjančiam baudžiamąją bylą, veikti taip, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas.

<...> Konstitucija, *inter alia* jos 31 straipsnio 1, 2 dalys, konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuoja įstatymų leidėjo pareigą, reguliuojant baudžiamojo proceso santykius tuo atveju, kai yra pasibaigę terminai, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, suderinti konstitucines vertybes – nekaltumo prezumpciją ir asmens teisę į tinkamą teismo procesą. Įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti teisinį reguliavimą, sudarantį prielaidas užtikrinti, kad teismo sprendimu, priimamu pasibaigus terminams, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, būtų išspręsta, ar kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, kad tuo atveju, jeigu teismo sprendimu būtų nepripažintas asmens kaltumas padarius nusikalstamą veiką, kaltinimas būtų panaikintas.

<...>

<...> ikiteisminio tyrimo metu nėra vykdomas teisingumas, jo metu <...> yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga tam, kad būtų galima nuspręsti, ar asmeniui turi būti pareikštas valstybinis kaltinimas ir baudžiamoji byla perduodama teismui. Vadinas, tai, kad ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminams, reiškia, kad nustatytais terminais nebuvo surinkta duomenų, būtinų kaltinimui pareikšti, ir nėra jokio pagrindo manyti, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką.

Pažymėtina ir tai, kad, kaip minėta, Konstitucija, *inter alia* jos 31 straipsnio 1, 2 dalys, konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuoja įstatymų leidėjo pareigą, reguliuojant baudžiamojo proceso santykius tuo atveju, kai yra pasibaigę terminai, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, nustatyti teisinį reguliavimą, sudarantį prielaidas užtikrinti, kad kaltinimas, jei nebūtų patvirtintas, būtų panaikintas. Vadinasi, tuo atveju, kai, suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminams, nustatoma, kad kaltinamasis nepagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, turi būti priimamas išteisinamasis nuosprendis.

Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas nustatymas

Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas

Įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas nustatymu, turi plačią diskreciją, jis *inter alia* gali, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, įtvirtinti diferencijuotą teisinį reguliavimą ir nustatyti skirtingą baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas nusikalstamas veikas. Tačiau ši įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti: įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų (2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai).

<...> pagal Konstituciją konkrečių veikų kriminalizavimas ir baudžiamosios atsakomybės už jas diferencijavimas pirmiausia yra valstybės baudžiamosios politikos klausimas, kurį sprendžia įstatymų leidėjas naudodamasis turima plačia diskrecija ir atsižvelgdamas į tų veikų pavojingumą, mastą, nusikalstamumo prevencijos prioritetus, kitas reikšmingas aplinkybes, tačiau nepažeisdamas Konstitucijos ir iš jos kylančių imperatyvų. Todėl, nors įstatymų leidėjas ir turi kiekvienu atveju įvertinti, ar tikslinga konkrečią veiką pripažinti nusikalstama veika, kartu įvertindamas ir tai, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis priemonėmis, vien abejonės dėl tam tikros veikos kriminalizavimo tikslingumo ar tokio teisinio reguliavimo veiksmingumo savaime nėra pagrindas kvestionuoti šio teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai, nebent paaiškėtų, kad tas teisinis reguliavimas jau jį nustatant teisės aktuose buvo akivaizdžiai priešingas tautos gerovei, Lietuvos visuomenės ir valstybės interesams, akivaizdžiai paneigė Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes.

Bausmių skyrimo ir vykdymo teisinis reguliavimas; bausmės vykdymo atidėjimas

Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pavojingumą, mastą, nusikalstamumo prevencijos prioritetus, kitas reikšmingas aplinkybes, turi plačią diskreciją spręsti valstybės baudžiamosios politikos, *inter alia* konkrečių veikų kriminalizavimo, baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo, klausimus, be kita ko, nustatyti bausmių skyrimo ir vykdymo teisinį reguliavimą. Tai darydamas, įstatymų leidėjas turi paisyti *inter alia* iš konstitucinių teisinės valstybės ir teisingumo principų kylančių reikalavimų, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta bausmių sistema būtų darni, stabili ir subalansuota, kad už nusikalstamas veikas būtų nustatytos tokios bausmės ir tokie jų dydžiai, kurie būtų adekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai, kad bausmės ir jų dydžiai būtų diferencijuojami atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pavojingumą. Šiame kontekste pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme bausmių sistemą nustatantis teisinis reguliavimas negali būti keičiamas atsižvelgiant tik į visuomenėje tam tikru laikotarpiu susiklosčiusį požiūrį į tam tikras nusikalstamas veikas.

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* jos 31 straipsnio 2 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymų leidėjas, naudodamasis plačia diskrecija spręsti valstybės baudžiamosios politikos klausimus, baudžiamajame įstatyme nustatytu teisiniu reguliavimu turi sudaryti prielaidas teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskirti teisingą bausmę, *inter alia* išimtiniais atvejais paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę; baudžiamajame įstatyme taip pat gali būti numatyta galimybė teismui atidėti paskirtos bausmės vykdymą, kai tai yra teisinga atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, kaltininko asmenybę, jo baudžiamąją atsakomybę lengvinančias ir kitas bylos aplinkybes.

<...>

Taigi pagal Konstituciją, *inter alia* jos 31 straipsnio 2 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymų leidėjas turi teisę numatyti galimybę atidėti paskirtos bausmės vykdymą už tam tikras nusikalstamas veikas, *inter alia* už tokias, kurios pagal baudžiamąjį įstatymą yra pavojingiausios, bet neprivalo to daryti.

Leidimų įsigyti ir turėti ginklus (šaudmenis) išdavimo ir panaikinimo sąlygos

Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 5 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymų leidėjas, vykdydamas pareigą nustatyti leidimų įsigyti ginklus ir šaudmenis išdavimo ir panaikinimo sąlygas ir tvarką, kad būtų sudarytos prielaidos užtikrinti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką, ginti žmogaus teises ir laisves, gali nustatyti tokias įstatyme įtvirtintomis sąlygomis ir tvarka įgyjamos teisės įsigyti ir turėti ginklus ir šaudmenis ribojimo priemones, kurias taikant teistiems už nusikalstamos veikos padarymą asmenims tam tikrą įstatymų leidėjo nustatytą laiką leidimai įsigyti ginklus ir šaudmenis nebūtų išduodami, o išduotieji būtų panaikinami. Pažymėtina ir tai, kad tokiu teisiniu reguliavimu turi būti sudaryta galimybė kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens situaciją ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, leidimo įsigyti ginklus ir šaudmenis neišduoti nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, kuris net ir praėjus įstatymų leidėjo nustatytam laikui ir toliau kelia pavojų visuomenės saugumui ar viešajai tvarkai. Konstituciją, *inter alia* konstitucinį proporcingumo principą, atitiktų ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmenims, padariusiems tam tikrus itin pavojingus nusikaltimus, už kuriuos numatytos pačios griežčiausios bausmės, leidimai įsigyti tam tikrus ginklus ir šaudmenis niekada nebūtų išduodami.

Teisės vairuoti transporto priemonės suteikimo sąlygos; uždraudimo naudotis teise vairuoti transporto priemonės sankcijos

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 24 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, užtikrinti saugų eismą, *inter alia* automobilių keliais, yra viešasis interesas. Todėl įstatymų leidėjas privalo nustatyti tokius saugaus eismo reikalavimus, kurie yra būtini viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui, žmonių gyvybei ar sveikatai užtikrinti, *inter alia* atitinkamus reikalavimus eismo dalyviams; be kita ko, turi būti nustatyti reikalavimai asmenims, siekiantiems įgyti teisę vairuoti transporto priemones, susiję *inter alia* su jų amžiumi, sveikatos būkle, saugaus eismo taisyklių išmanymu, transporto priemonių vairavimo gebėjimu, asmenų elgesiu. Nustatydamas tokius reikalavimus, įstatymų leidėjas privalo atsižvelgti *inter alia* į pavojų eismo saugumui, kurį savo elgesiu kelia neblaivūs ar apsvaigę, taip pat šurkščius ir (ar) sistemingus eismo taisyklių pažeidimus darantys eismo dalyviai. Taigi pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, siekdamas užtikrinti eismo saugumą, įstatymų leidėjas gali nustatyti tokį

teisės vairuoti transporto priemonės suteikimo teisinį reguliavimą, pagal kurį ši teisė nebūtų tam tikrą laiką suteikiama asmenims, padariusiems šurkščiausius eismo taisyklių pažeidimus, *inter alia* neblaiviems ar apsvaigusiems pakartotinai vairavusiems transporto priemonės ar sistemingai šurkščiai pažeidusiems eismo taisyklės.

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymu gali būti nustatytos įvairaus pobūdžio sankcijos (administracinės, baudžiamosios), *inter alia* uždraudimo sankcijos, už teisės pažeidimus, padaromus *inter alia* neblaivių ar apsvaigusių eismo dalyvių, taip pat už šurkščius ir (ar) sistemingus eismo taisyklių pažeidimus; tokia uždraudimo sankcija *inter alia* yra teisės vairuoti transporto priemonės atėmimas tam tikram laikui.

Pabrėžtina, kad nustatant tiek teisės vairuoti transporto priemonės suteikimo sąlygas, tiek uždraudimo naudotis šia teise sankcijas turi būti paisoma iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisės sistemos nuoseklumo ir darnos imperatyvų, protingumo, teisingumo, proporcingumo reikalavimų, Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje įtvirtinto principo *non bis in idem*.

3.2. BAUDŽIAMASIS PROCESAS

Teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.“

Konstitucinis Teismas pažymi, jog ši nuostata baudžiamojo proceso teisėje reiškia, kad asmuo negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu bei nubaustas kriminaline bausme kitaip, kaip teismo nuosprendžiu ir pagal įstatymą. Teismas, vykdydamas šią funkciją, per teisminį nagrinėjimą turi visapusiškai, pilnai ir objektyviai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės. Tik teismas gali pripažinti asmenį kaltu ir skirti jam bausmę (Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalis).

Baudžiamojo proceso įstatymams keliami reikalavimai

Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

Baudžiamojo proceso įstatymai turi nustatyti tokią baudžiamųjų bylų proceso tvarką, kuri sudarytų prielaidas teisėtomis priemonėmis greitai ir nuodugniai išaiškinti nusikaltimus bei juos padariusius asmenis, įkaltinti kaltininkus ir tinkamai pritaikius baudžiamąjį įstatymą, teisingai juos nubausti. Nekaltas asmuo negali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ir nuteistas.

Nustatant patraukimo baudžiamajon atsakomybėn bei bausmės skyrimo už padarytą nusikaltimą tvarką, įstatymais taip pat turi būti numatytas ir asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisių užtikrinimas. Konstitucinis Teismas 1999 m. gegužės 11 d. nutarime pažymėjo, kad „garantuojant asmens teisių apsaugą būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik teisės pagrindu. Tai įmanoma tik jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę jas ginti. Teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama“. Taigi asmuo negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu ir kriminalinė bausmė niekam negali būti paskirta

be tinkamos teisminės procedūros, leidžiančios kaltinamajam žinoti viską, kas jam inkriminuojama ir kuo pagrįsti reiškiami kaltinimai, taip pat parengti ir pateikti įrodymus gynybai. Tai turi būti užtikrinta baudžiamojo proceso normomis, kurios turi atitikti konstitucinius teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, teismo ir teisėjų bešališkumo ir nepriklausomumo, viešo ir teisingo bylų nagrinėjimo principus. Teismo nagrinėjimo dalyviams – kaltintojui, teismajam, gynėjui, nukentėjusiajam ir jo atstovui, civiliniam ieškoviui ir civiliniam atsakovui bei jų atstovams – teisminiame posėdyje turi būti įstatymais užtikrintos lygios teisės teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pareikšti prašymus. Bylos turi būti nagrinėjamos laikantis rungimosi principo.

Liudytojų ir nukentėjusiųjų įslaptinimas

Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

Konstitucijoje yra įtvirtinta žmogaus teisių apsauga: gyvybės (19 straipsnis), asmens neliečiamumo (25 straipsnis), nuosavybės neliečiamumo (23 straipsnis) ir kt. Taigi liudytojas ar nukentėjusysis, duodantis parodymus, turi būti įstatymų nustatytais priemonėmis tinkamai apsaugotas nuo neteisėto poveikio.

Kartu visuomenė ir valstybė yra suinteresuotos, kad kiekvieno asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, byla būtų išnagrinėta teisingai. Asmeniui, kaltinamam padarius nusikaltimą, Konstitucijoje garantuojama, kad jo byla bus išnagrinėta viešai ir teisingai (31 straipsnio 2 dalis). Jis turi turėti teisę gintis nuo pareikšto kaltinimo. Dėl liudytojo ar nukentėjusiojo asmens tapatybės duomenų įslaptinimo kaltinamojo teisės į gynybą realizavimas yra sudėtingesnis. Tai reiškia, kad baudžiamojo proceso normose, nustatančiose liudytojų ar nukentėjusiųjų įslaptinimo bei jų parodymų davimo tvarką, minėtos teisės turi būti suderintos.

Konstitucinis Teismas pažymi, kad liudytojų ar nukentėjusiųjų įslaptinimas galimas tik kaip išimtinė priemonė, kai būtina užtikrinti jų saugumą ir kai įslaptintų liudytojų ar nukentėjusiųjų apklausos teisminiame posėdyje tvarka bei jų parodymų tyrimas ir naudojimas neapriboja ir nepaneigia asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, konstitucinės teisės į gynybą, taip pat į teisingą bylos nagrinėjimą.

Reikalavimai baudžiamojo proceso teisiniam reguliavimui; konstitucinis bendrasis baudžiamojo proceso modelis ir jo išimtys

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių su suponuoja ne tik įstatymų leidėjo teisę ir pareigą įstatymais apibrėžti nusikalstamas veikas bei nustatyti baudžiamąją atsakomybę už jas, bet ir jo teisę bei pareigą reglamentuoti su nusikalstamų veikų atskleidimu bei tyrimu ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimu susijusius santykius – baudžiamojo proceso santykius. Baudžiamojo proceso santykiai įstatymu turi būti reguliuojami taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, teisingai nubausti nusikalstamas veikas padariusius asmenis (ar kitaip pagal įstatymą išspręsti jų baudžiamosios atsakomybės klausimą), taip pat teisinės prielaidos užtikrinti, kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Būtina siekti, kad būtų užtikrinta nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų teisių apsauga, taip pat kad nebūtų nepagrįstai suvaržytos asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, teisės. Baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis.

Kitaip pasunkėtų valstybės konstitucinės priedermės teisėtomis priemonėmis užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką įgyvendinimas.

<...>

Įstatymu reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją. Antai įstatymų leidėjas įstatymu gali nustatyti skirtingas baudžiamojo proceso rūšis, kartu ir baudžiamojo proceso ypatumus tiriant tam tikras nusikalstamas veikas ir (arba) nagrinėjant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas, *inter alia* skirtingas tam tikrų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo taisykles, baudžiamojo proceso dalyvių teisinio statuso ypatumus ir kt.

Tačiau ir įgyvendindamas minėtą diskreciją įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų bei principų, *inter alia* <...> Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių asmenų lygiateisiškumą, teisę kreiptis į teismą, teisę į teisingą ir nešališką teismą, teisėjo ir teismų nepriklausomumą vykdant teisingumą, teisėjo pareigą sustabdyti bylos nagrinėjimą tada, kai kreipiamasi į Konstitucinį Teismą, taip pat prokurorų konstitucinį statusą.

Antai, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame procese, funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimai).

Reguliuojant baudžiamojo proceso santykius turi būti paisoma ir to, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti ikiteisminio tyrimo, baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teisme ir valstybinio kaltinimo palaikymo baudžiamosiose bylose institutai. Šie konstituciniai institutai suponuoja tokią bendrąją baudžiamojo proceso konstitucinį modelį: ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme yra skirtingi baudžiamojo proceso etapai; per ikiteisminį tyrimą yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga tam, kad būtų galima nuspręsti, ar turi būti tęsiamas ikiteisminis tyrimas ir ar jį pabaigus baudžiamoji byla turi būti perduodama teismui, taip pat tam, kad būtų galima baudžiamąją bylą nagrinėti teisme ir ją teisingai išspręsti; valstybinis kaltinimas yra palaikomas nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme.

Minėto bendrojo baudžiamojo proceso modelio konstitucinis įtvirtinimas savaime nepanaikina galimybės baudžiamojo proceso santykius reguliuoti ir taip, kad tam tikrais atvejais (atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes) ikiteisminis tyrimas nebūtų atliekamas ir (arba) valstybinis kaltinimas teisme nebūtų palaikomas. Taigi Konstitucija neužkerta kelio įstatymu įtvirtinti ir tokias baudžiamojo proceso rūšis, kurios daugiau ar mažiau skiriasi nuo bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio. Tačiau tokios baudžiamojo proceso rūšys traktuotinos kaip bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio išimtys; jų nustatymas turi būti konstituciškai pagrįstas.

Teisė kreiptis į teismą baudžiamajame procese (asmens, manančio, kad jo teisės pažeistos dėl nusikalstamos veikos, teisė ginti savo teises teisme) (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė saugoti kiekvieną asmenį ir visą visuomenę nuo nusikalstamų kėsinių ir asmens teisė į tinkamą teisinį procesą suponuoja kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės pažeistos dėl nusikalstamos veikos, teisę ginti

savo teises teisme ir valstybės pareigą užtikrinti veiksmingą šios asmens teisės įgyvendinimo mechanizmą. Šioje srityje įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją: jis gali numatyti pagrindus, kuriems esant pradedamas nusikalstamos veikos tyrimas, subjektus (institucijas), pradedančius nusikalstamos veikos tyrimą, ir pan. <...> reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, gali įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kad pagrindu pradėti tam tikros nusikalstamos veikos tyrimą gali būti tik paties nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.) dėl nusikalstamos veikos. Tačiau nustatydamas tokį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas neturi sudaryti teisinių priedaidų paneigti iš Konstitucijos, *inter alia* teisinės valstybės principo, kylančios valstybės priedermės saugoti kiekvieną asmenį ir visą visuomenę nuo nusikalstamų kėsinių, dirbtinai suvaržyti ar nepagrįstai pasunkinti konstitucinės asmens teisės ginti savo teises teisme įgyvendinimo.

<...> konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą nereiškia, jog įstatymų leidėjas procesiniuose įstatymuose, *inter alia* įstatymuose, reglamentuojančiuose baudžiamojo proceso santykius, negali nustatyti kreipimosi į teismą tvarkos ir tam tikrų formalių reikalavimų, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis. Pažymėtina ir tai, kad konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą neužkerta kelio įstatymų leidėjui nustatyti ir formalius reikalavimus, taikomus asmens kreipimuisi, pagal kurį gali būti pradedamas nusikalstamos veikos tyrimas ar baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme. Pats savaime tokių formalių reikalavimų nustatymas dar nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržyta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą ar nepagrįstai pasunkintas šios teisės įgyvendinimas. Tačiau įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką ir nustatydamas tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis, *inter alia* reikalavimus, taikomus asmens kreipimuisi, pagal kurį pradedamas nusikalstamos veikos tyrimas ar baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad juo būtų nepagrįstai pasunkintas kokios nors asmens konstitucinės teisės ar teisėto intereso, *inter alia* ir asmens teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas ar apskritai jis taptų neįmanomas. Priešingu atveju būtų pažeista Konstitucija, *inter alia* Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė į teisminę gynybą, iš teisinės valstybės principo kylanti asmens, visuomenės teisė į saugumą nuo nusikalstamų kėsinių ir asmens teisė į tinkamą teisinį procesą.

<...> pagal Konstituciją įstatymais baudžiamojo proceso santykiai turi būti reguliuojami taip, kad baudžiamojo proceso teisinių santykių subjektai, kurie mano, jog jų teisės pažeistos, turėtų teisę savo teises ginti teisme nepriklausomai nuo savo teisinio statuso baudžiamajame procese. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos pažeisti asmens konstitucinę teisę į teisminę gynybą, taigi ir Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius, gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų leidžiama asmeniui piktnaudžiauti konstitucine teise kreiptis į teismą, kai tokiam kreipimuisi nėra jokio pagrindo.

Teismo įgaliojimai baudžiamajame procese (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Pagal Konstituciją, *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnį, teisinės valstybės ir teisingumo principus, teismui baudžiamajame procese kyla pareiga išnaudoti visas galimybes nustatyti objektyvią tiesą baudžiamajame byloje ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo. Šią pareigą turi ir pirmosios instancijos

teismas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje *inter alia* reiškia, jog pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, teisminiame nagrinėjime turi išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas).

<...>

<...> būtinybė apsaugoti asmens teises ir teisėtus interesus, taip pat tai, kad teismas yra valstybės institucija, kuri, vykdydama teisingumą, padeda valstybei užtikrinti asmens, visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, lemia ir tam tikrus teismo įgaliojimus baudžiamajame procese. Teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamojoje byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus. Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. Teismas privalo būti ir lygiai teisingas visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims.

Taigi Konstitucijoje įtvirtintos normos ir principai, *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės ir teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylą proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams.

Iš Konstitucijos kylantis būtinumas nagrinėjant baudžiamąją bylą laikytis baudžiamojo proceso teisės principų ir normų

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinė teisė į teisingą teismą, kartu ir į tinkamą teismo procesą, interpretuojama kitų Konstitucijos nuostatų kontekste, reiškia *inter alia* tai, kad teismo procese, kai nagrinėjama baudžiamoji byla, turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas).

Iš Konstitucijos kylantis būtinumas teismo procese, kai nagrinėjama baudžiamoji byla, laikytis baudžiamojo proceso teisės principų ir normų nereiškia, kad gali būti nepaisoma kitų, ne baudžiamojo proceso, teisės normų ir principų, galinčių turėti reikšmės nagrinėjant atitinkamą baudžiamąją bylą. Ypač pabrėžtina, kad pareiga nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme paisyti baudžiamojo proceso teisės principų ir normų negali būti interpretuojama kaip leidžianti baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas iškelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar ignoruojama Konstitucijos nuostatų prasmė, baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas priešpriešinti bendriesiems teisės principams. Nagrinėjant baudžiamąsias bylas turi būti paisoma teisingumo, sąžiningumo, protingumo, proporcingumo,

teisėtumo principų, kitų bendrųjų teisės principų, kaip antai *res iudicata*, *nemo iudex in propria causa*, *audiatur et altera pars*, *ubi ius – ibi remedium*, *onus probandi*, *impossibile nulla obligatio est* ir kt. Privalu paisyti ir teisės aiškinimo kanonų.

Teismo įgaliojimai baudžiamajame procese duoti pavedimus atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus procesinius veiksmus

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Minėta, kad ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme pagal Konstituciją yra skirtingi baudžiamojo proceso etapai, kad bendrojo baudžiamojo proceso modelio konstitucinis įtvirtinimas savaime nepanaikina galimybės baudžiamojo proceso santykius reguliuoti ir taip, kad tam tikrais atvejais (atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes) ikiteisminis tyrimas nebūtų atliekamas, kad Konstitucija neužkerta kelio įstatymu įtvirtinti ir tokias baudžiamojo proceso rūšis, kurios daugiau ar mažiau skiriasi nuo bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio, tačiau bet kokių šio modelio išimčių nustatymas turi būti konstituciškai pagrįstas.

Tačiau bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio, pagal kurį ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme yra skirtingi baudžiamojo proceso etapai, ir baudžiamojo proceso rūšių, kai ikiteisminis tyrimas neatliekamas, negalima priešpriešinti. <...> galimos tokios teisinės situacijos, kai teisme nagrinėjant baudžiamąją bylą, kurioje ikiteisminis tyrimas nebuvo atliktas, iškyla ikiteisminio tyrimo ar tam tikrų proceso veiksmų atlikimo reikalingumo klausimas.

Iš Konstitucijos kylanti teismo priedermė nustatyti objektyvią tiesą ir teisingai išspręsti bylą suponuoja tai, kad jeigu teismas mano, jog neatlikus ikiteisminio tyrimo ar tam tikrų proceso veiksmų, kurių neįmanoma atlikti teisme, jis negalės teisingai išnagrinėti baudžiamosios bylos ir priimti teisingo sprendimo (pavyzdžiui, dėl to, kad teismo turima informacija yra nepakankama, prieštaringa ir pan.), teismas turi turėti įgaliojimus nuspręsti, kad toje byloje turi būti atliktas ikiteisminis tyrimas ar atskiri proceso veiksmai ir turi būti duoti tam tikri pavedimai atitinkamiems subjektams; tokie teismo pavedimai yra privalomi visiems asmenims (pareigūnams, institucijoms), kuriems jie adresuoti.

Teismo sprendimas pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą ir teismo sprendimas pavesti atlikti atskirus proceso veiksmus sukelia skirtingus teisinius padarinius.

Tuo atveju, kai teismas nusprendžia pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą, baudžiamoji byla pagal Konstituciją turi būti perduota atitinkamam prokurorui – Konstitucijos 118 straipsnyje nurodytam pareigūnui, išskyrus kurį pagal Konstituciją niekas kitas negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti. Prokuroras, teismo pavedimu organizuodamas ir (arba) kontroliuodamas ikiteisminį tyrimą, privalo užtikrinti, kad teismo pavedimas būtų įvykdytas tinkamai ir laiku, jis veikia kaip *amicus curiae*. Kai teismas priima sprendimą pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą, baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme nutrūksta, kol bus baigtas ikiteisminis tyrimas ir, jeigu taip bus nuspręsta, kaltinamasis aktas su bylos medžiaga bus perduoti teismui.

Aiškinant, kaip turi būti duodami pavedimai tuo atveju, kai teismas nusprendžia pavesti atlikti atskirus proceso veiksmus (kurių teisme atlikti neįmanoma), pažymėtina, kad tokiu atveju pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją; jis *inter alia* gali nustatyti tvarką, pagal kurią pavedimai atlikti atskirus proceso veiksmus yra duodami, taip pat atitinkamas institucijas (pareigūnus), kurioms tokie teismo pavedimai duodami. Pažymėtina, kad teismas gali pavesti atlikti atskirus proceso veiksmus ir ikiteisminio tyrimo įstaigoms

(pareigūnams); tai negali būti interpretuojama kaip teismo vadovavimas ikiteisminiam tyrimui. Įstatymu gali būti nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, kad teismas turėtų įgaliojimus įpareigoti prokurorus kontroliuoti, kaip yra vykdomi tokie teismo pavedimai. Tuo atveju, kai teismas nusprendžia pavesti tam tikriems pareigūnams ar institucijoms atlikti atskirus proceso veiksmus, o ne visą ikiteisminį tyrimą, baudžiamoji byla lieka teisme.

Įstatymų leidėjas, reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius, susijusius su teismo įgaliojimais duoti minėtus pavedimus, turi paisyti Konstitucijos, *inter alia* joje įtvirtintų teisinės valstybės, teisingumo, valdžių padalijimo principų.

Konstitucija, *inter alia* joje įtvirtinti teisinės valstybės, teisingumo, valdžių padalijimo principai, suponuoja tai, kad duodamas minėtus pavedimus teismas turi veikti taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų manyti, jog teismas yra šališkas. Šiame kontekste pabrėžtina, kad teismas, duodamas pavedimą atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus (kurių neįmanoma atlikti teisme), neturi nurodyti, kaip toks pavedimas privalo būti vykdomas, kokį rezultatą norima gauti ir pan.

<...>

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų galima užtikrinti, kad minėti teismo (teisėjo) pavedimai visada būtų vykdomi laiku ir tinkamai.

Prokuroro įgaliojimai pradėti baudžiamąjį procesą dėl tokių veikų, už kurias baudžiamojon atsakomybėn traukiama tik tada, kai yra nukentėjusiojo kreipimasis (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalies nuostatos, jog prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad prokuroras iš tikrųjų galėtų ir privalėtų ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus: visais atvejais, kai asmens, visuomenės ar valstybės teisės bei teisėti interesai buvo pažeisti, yra pažeidžiami arba kėsinamasi juos pažeisti, turi būti užtikrinta veiksminga tokių teisių bei teisėtų interesų apsauga ir gynimas, *inter alia* nuo nusikalstamų kėsinimųsi (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

<...>

<...> įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti, kad už tam tikras nusikalstamas veikas asmuo baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas tik tada, kai yra nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.) dėl nusikalstamos veikos, ir kad ikiteisminis tyrimas tokiose bylose nėra atliekamas, o prokuroras valstybinio kaltinimo teisme nepalaiko (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas); tačiau ir tokiais atvejais prokuroras (pagal Konstituciją privalantis įstatymų nustatytais atvejais ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus) privalo, jeigu tai numatyta įstatyme, pradėti baudžiamąjį procesą, net jeigu nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimosi (prašymo, pareiškimo, skundo ar kt.) dėl atitinkamos nusikalstamos veikos nėra; minėta prokuroro pareiga pradėti baudžiamąjį procesą yra sietina su atitinkamos veikos visuomeninė reikšme ir (arba) su tuo, kad šia veika buvo pažeistos asmens, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisių bei teisėtų interesų, teisės. Įstatymų leidėjas gali įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad už tam tikras nusikalstamas veikas asmuo baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas tik tada, kai yra nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.) dėl nusikalstamos veikos, bet ikiteisminis

tyrimas tokioje byloje yra atliekamas, o prokuroras valstybinį kaltinimą teisme palaiko; ir šiuokart įstatymų leidėjas gali nustatyti atvejus, kai prokuroras privalo pradėti baudžiamąjį procesą, nors nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimosi (prašymo, pareiškimo, skundo ar kt.) nėra; tokia prokuroro pareiga taip pat yra sietina su atitinkamos nusikalstamos veikos visuomenine reikšme ir (arba) su tuo, kad šia veika buvo pažeista asmens, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisių bei teisėtų interesų, teisės.

Apibendrinant pažymėtina, kad visais atvejais, kai baudžiamoji atsakomybė pagal įstatymus kyla nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimosi (prašymo, pareiškimo, skundo ar kt.) dėl nusikalstamos veikos pagrindu, ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir (arba) baudžiamosios atsakomybės atsiradimas yra sietini su tuo, kaip atitinkamą nusikalstamą veiką ar ją padarytą žalą vertina asmuo, kurio teisės bei teisėti interesai buvo pažeisti; akivaizdu, kad esama ir tokio vertinimo subjektyvumo momento. Tuo tarpu prokuroro pareiga pradėti baudžiamąjį procesą dėl minėtų nusikalstamų veikų (t. y. dėl tokių veikų, už kurias asmuo baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas tik tada, kai yra atitinkamas nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.)), ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir (arba) baudžiamosios atsakomybės atsiradimas yra sietini su tuo, kad atitinkama nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę arba ja buvo pažeista asmens, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisių bei teisėtų interesų, teisės bei teisėti interesai; nors kai kuriais iš tokių atvejų prokuroro sprendimai, grindžiami visų reikšmės turinčių aplinkybių vertinimu, gali priklausyti nuo įvairių veiksnių, pagal Konstituciją prokuroras šioje srityje neturi diskrecijos. Šiame kontekste pabrėžtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, įgaliojimai teisės aktuose negali būti apibūdinami kaip jų subjektinė teisė, kurią jie gali įgyvendinti savo nuožiūra, t. y. kaip tokia teisė, kuria jie gali pasinaudoti arba nepasinaudoti; tokie įgaliojimai – tai ir pareigos, kurias prokurorai ne tik gali, bet ir privalo įgyvendinti, jeigu yra įstatymuose nustatytos sąlygos (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

<...>

<...> pabrėžtina, kad pagal Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalį asmens, visuomenės ir valstybės teisės bei teisėtus interesus prokuroras gina būtent įstatymo nustatytais atvejais; minėta, kad iš šios nuostatos įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad prokuroras iš tikrųjų galėtų ir privalėtų ginti asmens, visuomenės ir valstybės teisės bei teisėtus interesus. <...> minėta nuostata suponuoja tokį teisinį reguliavimą, kai atvejai, kuriais prokuroras turi įgaliojimus pradėti baudžiamąjį procesą, turi būti aiškiai apibrėžti įstatyme.

Asmenų lygybės principas baudžiamojo proceso ir baudžiamojoje teisėje

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas

<...> reguliuojant baudžiamojo proceso santykius privalo paisyti konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo; konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą; pagal Konstituciją teisinis reguliavimas turi būti toks, kad baudžiamojo proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą (nukentėjusieji, asmenys, įtariamai padarę nusikalstamą veiką, kaltinamieji, liudytojai, gynėjai ir kt.), būtų traktuojami vienodai (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad konstitucinio lygiateisiškumo principo turi būti paisoma ir tais atvejais, kai įstatymu yra reguliuojami klausimai, susiję su baudžiamosios atsakomybės subjektais. Kartu paminėtina ir tai, kad tam tikri objektyvūs atitinkamų

baudžiamosios atsakomybės subjektų teisinės padėties skirtumai gali lemti ir diferencijuotą jų baudžiamosios atsakomybės teisinį reguliavimą. Tačiau nustatant diferencijuotą teisinį reguliavimą turi būti paisoma Konstitucijos normų ir konstitucinių principų.

Teisė kreiptis į teismą baudžiamajame procese (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas

Pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, reguliuojant baudžiamojo proceso santykius jokiais atžvilgiais negali būti pažeista Konstitucijoje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą; įstatymais baudžiamojo proceso santykiai turi būti reguliuojami taip, kad baudžiamojo proceso teisinių santykių subjektai, kurie mano, jog jų teisės pažeistos, turėtų teisę savo teises ginti teisme nepriklausomai nuo savo teisinio statuso baudžiamajame procese; įstatymų leidėjas, reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius, gali nustatyti ir tokių teisinį reguliavimą, kad nebūtų leidžiama asmeniui piktnaudžiauti konstitucine teise kreiptis į teismą, kai tokiam kreipimuisi nėra jokio pagrindo (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

<...> įstatymų leidėjas gali nustatyti įvairius ikiteisminio tyrimo etape dalyvaujančių asmenų, *inter alia* nukentėjusių nuo nusikalstamos veikos, skundų dėl prokuroro veiksmų arba sprendimų nagrinėjimo modelius, tačiau nustatyti teisiniu reguliavimu negali būti paneigta konstitucinė tokių asmenų teisė kreiptis į teismą *inter alia* dėl jų teisių pažeidimo ikiteisminio tyrimo metu. Pagal Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį įstatymu turi būti nustatyta ikiteisminio tyrimo etape dalyvaujančių asmenų, *inter alia* nukentėjusių nuo nusikalstamos veikos, teisė apskusti prokuroro procesinius veiksmus bei sprendimus, *inter alia* atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, jeigu tokiu atsisakymu pažeidžiamos jų teisės.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį įstatymų leidėjas, reglamentuodamas ikiteisminio tyrimo etape dalyvaujančių asmenų, *inter alia* nukentėjusių nuo nusikalstamos veikos, galimybę apskusti su ikiteisminiu tyrimu baudžiamajame procese susijusius veiksmus bei sprendimus, gali nustatyti tokią tvarką, pagal kurią teismo sprendimas dėl prokuroro nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali būti skundžiamas aukštesniajam teismui. Tai darydamas įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų.

Baudžiamajame procese taikytinų procesinių prievartos priemonių teisinis reguliavimas

Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, įgyvendindamas valstybės priedermę užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės apsaugą nuo nusikalstamų kėsinių ir turėdamas pareigą reglamentuoti baudžiamojo proceso santykius, privalo įstatyme nustatyti tokias baudžiamajame procese taikytinas procesines prievartos priemones, kurios įgalintų greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, taip pat užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų darymui. Įstatyme turi būti nustatyta tokia šių priemonių taikymo tvarka, kad būtų užtikrinta asmens, kuriam jos taikomos, teisių apsauga, *inter alia* jam būtų sudarytos prielaidos taikant šias priemones pažeistas teises ginti teisme.

<...>

<...> įstatyme nustatant baudžiamajame procese taikytinų procesinių prievartos priemonių taikymo tvarką turi būti paisoma ir konstitucinio proporcingumo principo: šios priemonės turi būti taikomos tik siekiant greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas,

taip pat užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų darymui, jos turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir nevaržyti asmens, kuriam taikomos, teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti.

<...>

<...> iš Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo, kylanti asmens teisė į tinkamą ir teisingą teisinį procesą baudžiamajame procese suponuoja, be kita ko, aktyvų subjektų, įgaliotų priimti sprendimus dėl baudžiamajame procese taikytinų procesinių priemonių, *inter alia* teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, vaidmenį užtikrinant asmens, kuriam baudžiamajame procese taikomos šios priemonės, teisių apsaugą.